

D

Dach Sándor, orvos, belgyógyász, szül. Piszkén (Esztergom vm.) 1862 szept. 22. A budapesti tudományegyetemen nyert orvosi diplomát. A budapesti orth. izr. hitközség Biró Dániel féle kórházának belgyógyász főorvosa. Szaklapokba több tudományos cikket írt. Nagyobb tanulmánya: *A phosphor a szervezetben*.

Daf. Könyvlap a Talmudban, melynek stereotíp számozása a lapok után indul. Idézésénél mindig lapszámmal és oldalszámmal adják meg a helyet. Tehát így: *daf gimmel* (harmadik lap) *omed bész* (második oldal).

Dafke (*j.*). *Azért is. D. Mensch* = dacos, nyakas ember.

Dáges, pont a héber betűben, *a, b, g, d, k, f, t* betűkben a keményebb kiejtést jelöli, szemben a *D.* nélküli hehezetes kiejtéssel. Ezt *D. kal*-nak, könnyű *D.*-nek nevezik. A többi betűben is található a *D.* grammatikai képzés jele, még pedig az illető mássalhangzó kettőztetésére szolgáló jel. Az élő héber kiejtés e kettőztetést elejtette, vagy nem ismerte: *gannov*, *sikkur*, *sabbosz* helyett tehát így alakul a szó: *ganov*, *sikur*, *sabosz*. F. M.

Dájenu, (*h.*) a Haggadában előforduló egyik ismert költemény refrainje. Istennek Izraellel

szemben tanúsított sok jóságát sorolja fel a költemény. Minden isteni jótétemény fölemlítése a *D.* szóval végződik, ami annyit jelent, hogy már csak ez is elég volna, de Isten ezt még más jóval is megtette. A jiddis (zsargon) nyelvhasználat e szót a magyar «sok a jóból is megárt» helyén alkalmazza.

F. M.

Dájon, (*dajan*) a mai héber nyelvhasználatban rabbi helyett jelent. Eredeti, szószerint való értelme: bíró. A rabbi ugyanis bírói hatalommal is bírt azelőtt. A zsidó vallás ma nem ismeri a hierarchiát és olyan hitközségekben, ahol rabbi állást nem szerveztek, a *D.* a rabbi minden funkcióját végzi. Nagyobb hitközségekben a *D.* hivatalos rangja a rabbié, vagy főrabbié után következik, de nem kánonikus alapon, csupán a hitközségi alapszabályok alapján.

Dalet. A héber alfabetum negyedik betűje. Hangzó értéke: *d*, tehát nyelvhang. Számértéke: négy. Neve ajtót jelent, alakja ajtószárnynak felel meg.

Dalet amósz (*h.*). *Négy rőf*. A legkisebb távolság stereotíp mértéke a rituális életben. Pl. a kéz szabályos leöblítése nélkül legfeljebb négy rőfnyi távolságra mehet el az ember az ágytól a

reggeli felkelés után. Vagy: négy rófnél nagyobb távolságban cicisz nélkül tilos a járás-kelés. F. M.

Dallusz (h., korrump. *Dalesz*). *Szegénység*. Szegény embert (*ben-D.*) is jelent. A nyelvhasználat közmondásba is beszötte. *Dalesz kriegt sich*, a szegénység veszekszik. Rendszerint olyan házaspárra alkalmazzák, amelynek házibékéjét a szegénység bontotta meg. F. M.

Dalnoki Béni*, operaénekes, szül. Szabadkán 1849., megh. Budapesten 1914. jan. 29. Előbb Kolozsváron, később Debrecenben működött, mint lírai tenor, majd a Nemzeti Színházhoz hívták meg s onnan az Operaházhoz került, ahol 1907-ig működött. Ekkor az intézet tiszteleti tagjául nevezték ki.

Dán *Leó*, zeneszerző, szórmenagykereskedő, szül. Budapesten 1870. Leon D'Amant álnév alatt sok népszerű dalt, operettet és kamarazenét komponált. Operettjei: *A szevillai fodrász*; *A máltai lovag*; *Tótleány Amerikában*; *Nászjé*. Közgazdasági tevékenységét később kezdte, mint irodalmi és zeneszerzői munkásságát. Már ismert zeneszerző volt, mikor testvérével együtt az atyja által 1835. alapított országos hírű szücsüzlet élére került. A szakipar hamar felismerte képességeit és rábízta 1911. az első magyarányú szücsipari kiállítás és világkongresszus rendezését. Közgazdasági tevékenységéért királyi és külföldi kitüntetésekben részesült. A szücs mesterek országos szövetségének elnöke és érdemes munkása a szakirodalomnak. Hasznos munkásságát a kormányzó is elismerte és m. kir. kormányfőtanácsosnak nevezte ki. D. jelentős szerepet játszik a zsidó közéletben. E lexikon elnöki tanácsának tagja.

Dániel. Földbirtokos volt és neve a zsidókra vonatkozó utolsó Árpádkori oklevélben fordul elő. 1300-ban két trencsényi polgártól telket és kertet vásárolt és az erről szóló adás-vételi szerződést Trencsény városra megerősítette. Ebből az okirattól világosan kitűnik, hogy ebben a korban még voltak zsidó földbirtokosok és hogy a zsidók minden megszorítás nélkül szerezhettek ingatlanokat a magyar birodalomban. U. I.

Dániel Arnold, közgazdasági író, a Huszadik Század munkatársa. Kivált agrárkérdésekkel foglalkozik. Főbb művei: *A magyarországi földműves szociálizmus föladatai* (Huszadik Század könyvtára 1906), *A föld és a társadalom* (Szociológiai Könyvtár 1911).

Dániel könyve. A bibliai könyvek egyéb «szentiratok» csoportjába tartozik. Részben héber, részben aram nyelven íródott. Hőse nem a könyv keletkezése idejében, hanem korábban élt. A könyv szerzője nem úgy rajzolja meg a babiloni udvar életét és az abban szereplő embereket, ahogyan a viszonyokkal ismerős kortárs rajzolta volna meg. Ellenben kitűnően festi meg — habár burkoltan csak — Antiochus Epiphanes jellemét és eljárásait, s ezért a makkabeusi küzdelmek kortársának kell őt tekinteni. Iratában vigaszt és reménységet akart önteni a hősies nemzedékre. A könyv első hat fejezete elbeszéléseket tartalmaz: Nebukodnecár álmaról, a tüzes kemencébe vetett három ifjúról, Nebukodnecár átváltozásáról, Belsacár gonosztettéről és az oroszlánverembe dobott Dánielről; a második rész eschatologikus

(1. o.) tartalmú. Az egész könyv didaktikus és propagatív. Hirdeti az Isten iránt való feltétlen bizalmat és tanai mellett való kitartást a legstílyosabb megpróbáltatások között is. A liturgiában nem kapott szerepet. Az Izr. Magy. Irodalmi Társulat bibliájában Herzog Manó, a Frenkel-féle kiadásban Edelstein Bertalan, az ifjúsági kiadásban Eisler Mátyás fordította a könyvet. F. D.

Irodalom. E: König (Jew. Encycl.); Prince, Critical Commentary on the Books of D. (1899); Driver D., Cambridge Bible (1900); Behrmann, Handkommentar z. Buche D. (1894); Marti, Kurzer Handcommentar z. Buche D. (1901).

Dánielné, Lengyel Laura*, író, szül. Ujfehértón 1877. Dosztojevski Raszkolnikovjáról szóló első tanulmánya az Élet c. folyóiratban jelent meg 1895. Regényei, novellái, irodalmi tanulmányai és színházi kritikái több napilapban és folyóiratban láttak napvilágot. A Budapesti Hírlapnak évtizedekig munkatársa volt. Munkái: *Balázs Klára* (1897); *Dénes Olga házassága* (1899); *Klára regénye* (1900); *A boldogság útja* (1901); *Álmok* (1908); *Egy leány* (1909); *Máb királyné* (1911); *Edit* (1914); *Az adlersfeldi szent Agnes* (1921); *Beatrix* (1921); *Medici Lőrincné a Hattyú-utcában* (1924); *Bánk Judit* (1925). Népszerűek ifjúsági regényei, elbeszélései és színdarabjai is. Két francia tárgyú történelmi darabja került színre: *A császár anyja* 1922. a Magyar Színházban; *Tűzhalál* 1923. a Nemzeti Színházban. Sz. G.

Dános 1. Arpád*, közgazdasági író, szül. Budapesten 1882. dec. 11. 1918-ban kinevezték egyetemi magántanárnak. Művei: *Adópolitika* (1917); *Magyar ipari közigazgatási jog* (1918); *Valutánk rendezése* (1920, németül 1921); *Diagnózis és recept* (1921); *A létminimum kérdése a nemzeti termelés szempontjából* (1923); *A szociáliszmék története* (1925).

2. D. László, építész, szül. Budapesten 1884. aug. 6. Kereskedelmi és műszaki tanulmányainak elvégzése után a mérnöki kamara tagja lett s mint beltág résztvett a Fejér és Dános cég megalapításában. Vállalata vidéken és Budapesten sok magán- és középületet épített, köztük a budapesti orth. hitközség Kazinczy-utcai templomát, a Kaszab-féle poliklinikát, a zsidó leányárvaházat stb. Mint a budapesti kislakás építési akció egyik megindítóját 1927. kormányfőtanácsossá nevezték ki. A felekezeti életbenélő szerepet játszik mint az Omike és a Mikéfe alelnöke és sok jótékonyági és más egyesület elnökségi és igazgatósági tagja. V. A.

Danzig Samu, rabbi, szül. Vágvecsén 1878. Pozsonyban és Majna melletti Frankfurtban a rabbiiskola növendéke volt, aztán a frankfurti egyetemen a bölcsészeti fakultást végezte. Később Máramarosszigeten működött, mint a szefárd hitközség főrabbi. Tulajdonosa a román királyi lovagrendnek. Művei: *Drei Genealogien der Moral Agudath Israel*.

Daróczi Vilmos, hírlapíró, szül. Királydaróccon (Szatmár m.) 1836. Külföldön tanulmányozta a szesz-, cukor- és sörgyártást s mikor hazatért, haláláig szeszgyártással és dohánytermeléssel foglalkozott. Szerkesztette Budapesten a Magyar Dohány c. ujságot s ebben fejtegette az okszerű

dohánytermelés módját. Szakcikkei az Egyetértés, Pesti Napló, Nemzet, Pester Lloyd hasábjain jelentek meg. Önálló műve: *A dohány Magyarországán* (1890). Sz. G.

Darvai, 1. Fülöp*, hírlapíró és ügyvéd, szül. Aradon 1857. Bel- és külpolitikai cikkei a Kelet Népében, színházi kritikái a Nemzetben jelentek meg. Országgyűlési képviselő is volt.

2. **D. Móric***, pedagógus, szül. Aszódon 1849 dec. 14. A budapesti egyetemen tanult és miután filozófiai doktorátust és tanárvizsgát tett, több helyt működött, mint középiskolai tanár. 1895-ben berendelték a vall. minisztérium középiskolai ügyosztályához, majd tankerületi főigazgatóvá nevezték ki s mint ilyen, 1911. nyugdíjba vonult. Számos külföldi pedagógiai kongresszuson vett részt állami küldetésben és több tanulmánya jelent meg szakfolyóiratban. Lefordított magyarra több külföldi népszerű tudományos munkát. Önállóan megjelent művei: *Faraday élete* (1881); *Üstökösök és meteorok* (1889); *Benvenuto Cellini és művei* (1907). S. R.

Darvas, 1. Aladár, író és hírlapíró, szül. Veszprémben 1857. Szerkesztette a Bécsi Közlönyt, Bécsi Magyar Kalauzt, munkatársa volt az Egyetértésnek, Nemzeti Ujságnak. *Leányasszony c. színművét* a Budai Színkör mutatta be, *Galamb Julis c. színdarabja* Miskolcon került bemutatásra. Népies elbeszélése *Rózsabokor* cím alatt jelent meg (1883). Írt regényt *A törvénytelen gyermek* címen. T. Zs.

2. **D. Ernő**, színész, szül. Rimaszécsen 1884. A budapesti Madách színháznak volt főrendezője. Az arad-temesvári magyar színházaknál 1926. főrendező és dramaturg volt. 1927-ben Kolozsváron színésziskolát alapított.

3. **D. Lili**, drámai művésznő, szül. Budapesten 1902. Gimnáziumi tanulmányai után Góth Sándor növendéke lett s először 1920. lépett fel a Budai Színkörben, ahonnan a Magyar Színházhoz szerződötték u. a. évben. 1924-ben a Vigszínház, 1925. a bécsi Josefstädter Theater, 1926. pedig Reinhardt társulatának tagja. Majd Amerikába ment, ahol szintén nagy sikereket ért el. 1926-ban Molnár Ferenc író felesége lett. Főképpen modern darabokban aratott jelentős sikereket, így Szomory, Molnár, Ossip Dümov, Kaiser, Maugham és Shaw darabjaiban.

4. **D. Simon**, újságíró, szül. Budapesten 1892. A budapesti egyetem bölcsészeti fakultásán avatták doktorrá, később a budapesti Független Magyarország, Világ, Szabadgondolat munkatársa, majd a kolozsvári Keleti Ujság szerkesztője lett. Különösen humoros, satirikus írásai tették nevét ismertté. Több egyfelvonásos vígjátékát adták elő. Tulajdonosa a Pallas könyv- és lapterjesztő vállalatnak, melynek szervezetét egész Románia területére kiépítette. Társszerzője a Stuttgartban német nyelven is megjelent *Kék sugár c. fantasztikus regénynek*. Sz. L.

Das einige Israel. A magyar zsidóság egyesítését célzó németnyelvű folyóirat. Szerkesztette 1872. Pesten Natonek I. rabbi. A folyóirat még megindulásának évében megszűnt.

Das traditionelle Judentum. Folyóirat, mely a hagyományok ápolását tűzte ki programm-

jául. Szerkesztette 1869. Ehrenteil Mór. A folyóiratnak csak néhány száma jelent meg.

Davenen, (j.). Imádkozni. A latin *devovere* korrumpált igealakja.

Dávid, nagykereskedő volt Budán II. Lajos idejében és a királyi udvar szállítója. A királyi pénztár hitelre vásárolt nála és a számlákat az ő üzleti könyvei szerint rendezte. Ezekről az elszámolásokról egykorú számadás maradt fenn.

Dávid Gyula, rabbi, szül. Dunaszerdahelyen 1848., megh. Pozsonyban 1898. A kismartoni és pozsonyi jesiván és a bécsi egyetemen tanult és 1878. u. o. filozófiai doktorátust szerzett, majd az újonnan alakult pozsonyi kongresszusi hitközség főabbija lett. Művei: *Religions-Disputationen im Mittelalter* (1874); *Denkrede auf L. Löw u. Eduard Horn* (1875); *Denkrede auf A. Crémieux* (1880); *Zwei Reden I. Ein Wort an die getrennten Gemeinden Ungarns. II. Zu Sr Monteiores 100-sten Geburtstag* (1883). *Gedächtnissrede auf Albert Cohn* (1877). Több német és magyarnyelvű teológiai folyóirat munkatársa volt, így értékes tanulmányokat írt a Stern-féle Hamechakerba is. S. R.

Debóra, «bíró» próféta, aki harcias lelkesülésében a széthúzó izraelita törzseket összefogásra és szembeszállásra bírta és ily módon sikerült véres győzelmet aratnia Sziszera seregei fölött. Győzelmét a D.-ének örökíti meg (*Bírák. 5.*), mely igen érdekes bepillantást enged a Bírák korának népszerűzeti viszonyaiba és egyszersmind az akkori nyelvfejlődés állapotát is hiven tükrözteti. A biblia-tudomány ezért a legrégibb héber nyelvemlékek tartja. Esztétikai tekintetben is a világirodalom egyik legszebb lírai alkotása, amely erőteljesen érezteti a nemzeti érzés fellobbanását. F. M.

Debrecen, sz. kir. város, Hajdu vm. 110,000 lak., ebből zsidó 10,170. D. városában 1840-ig zsidó nem telepedhetett le; meg sem hálhatott. Azok a zsidó kereskedők és iparosok, kik nappal D. városában foglalatoskodtak: az éjszakát a Ghilány fogadóban töltötték. A Ghilány fogadó a városon kívül volt, ott 1840 előtt is lakhattak zsidók. D. zsidóságának a gyökere Hajdúsámszonban van. Onnan költözöttek D.-be az 1840-ik évi XXIX. t.-c alapján. Mint mindenütt, itt is megszervezték a vallásos élethez szükséges intézményeket. 1842-ben kérelmet intéztek D. városhoz, engednék meg, hogy temetőjüket kőfállal körülkerítsék. Négy évig tartott míg az engedélyt megkapták és a munkálatot megkezdheték. 1848-ban, hivatalos összeírás szerint 23 zsidó család lakott D.-ben, 118 lélekszámmal. Ez év november havában a városi tanács kimondotta, hogy a «zsidók képességük és érdemességük szerint felvehetők a nemzetörök közé». 1852-ben alapították meg a Debreceni Izraelita Hitközséget. Az első jegyzőkönyv 1856-ból származik. Ebből a jegyzőkönyvből megállapítható, hogy már akkor fejlődő iskolája volt a hitközségnek. 1856-ban alapították a Chevra Kadisát, 1857. a Nőegyletet. Mindkét intézmény mind e mai napig egységes maradt. 1860. elhatározták, hogy ezentúl a hitközség tanácskozási és ügykezelési nyelve a magyar. Ebben az időben az ország zsidóságában

már forrott a belső harc, élt a kettészakadás gondolata: a templom berendezése, a tanítás nyelve és szelleme, a ritus stb. vallásos intézmények és a vallásgyakorlat miatt. A D.-i hitközség már 1860. kimondotta, hogy egységes marad az ősi, tiszta vallásgyakorlatban. Ebben az esztendőben alkották meg a hitközség első alapszabályzatát. 1868-ban élénk hitközségi élet fejlődött ki: a kormány részéről egybehívott országos kongresszus miatt és valóban gondot okozott a hitközségnek, hogy sok jeles embere közül, kit választson meg képviselőjének. A választási eljárásról két azonos szövegű hitelesített jegyzőkönyv van a hitközség irattárában. Húsz esztendő óta laktak immár zsidók D.-ben. Nemcsak számban, de tekintélyben is növekedtek, amit Csengeri Ábrahám szabad polgárrá történt választásáról szóló okirat is igazol. Olyan kiváltság volt ez, amelyet a város lakosai közül csak igen érdemesek és kitüntetettek élveztek. 1870. a kongresszusi és a somré hádász (orth.) hitközségek vezetői felszólították a hitközséget, hogy hozzájuk csatlakozzék. A közgyűlés azonban túlnyomó többséggel kimondotta, hogy nem csatlakozik sem a kongresszusi, sem az orthodox párt-hoz, mert csak egy zsidó vallást ismer és az a felfogása, hogy egy közigazgatási területen, csak egy hitközség működhetik áldásosan. Mindkét felszólítást elutasította és kimondotta, hogy mint statusquo hitközség fog működni. A község csekély töredéke azonban kongresszusi hitközséget alapított, mely hitközség 15 évig állott fenn. Semmiféle jelentős intézményt nem tudott létesíteni, önmagát sem tudta fenntartani, míg 1886. megszűnt és így D.-ben újból az egységes hitközség működött. Ebben az időben megejtett választásokból kifolyólag azonban nézeteltérések támadtak és 8—10 ember kivált az egységes anya-hitközségből és orthodox hitközséget alapított. Ez a hitközség ma is fennáll, tagok számában és intézményekben megnövekedett és teljes békeségben működik a nála sokkal nagyobb statusquo hitközséggel. 1871-ből ered a statusquo hitközség első nyomtatott számadása. Ebből megállapítható, hogy a hitközségnek abban az esztendőben 16,124 forint 28 krajcár bevétele és 15,601 frt 57 kr. kiadása volt. 1872. már nyomtatott jelentést és számadást adott ki a hitközség, amelyből megtudjuk, hogy az előző évben 19 előjárósági, 29 képviselőségi és 2 közgyűlés tartott, nagyszámú okiratot bocsátottak ki, az iroda munkaköre és elnöki teendők halmaza aránytalanul nagyobbodott. A jelentést aláírták: Katz Jakab elnök, Fürst Máttyás alelnök és Rottenberg Izsó a hitközség titkára. Ez időtől kezdve évenként megjelent a hitközség nyomtatott magyar nyelvű jelentése a hitközség anyagi és erkölcsi előmenetelét. A hitközségnek 270 adófizető tagja volt, az adófékönyv tanúsága szerint. De a tagok létszáma sokkal nagyobb volt. Adót csak a jómódúak fizettek, a kisemberek gabella alakjában tarták le adójukat. A gabella ez évben 6023 frt 36 kr.-t jövedelmezett. Ez az összeg pedig krajcárokból jött össze. Az 1873. évi jelentésből kitűnik, hogy az elemi iskolát városi és állami támogatás híján meg kellett szüntetni. 1875. épült a hitközség első

temploma, melyben 200 ülés volt. 1881-ben indultak meg a tárgyalások a két hitközség egyesítésére. Az 1874. évi jelentésből idézzük a következőket: «A népesedési mozgalomra nézve községünkben ez évben tetemes különbség mutatkozik a mult évihez képest. Házasság csak 13 köttetett a mult évi 18 ellenében. Született gyermekek 44, leány 36, összesen 80. Meghalt finemű 33, nőnemű 16, a halálozottak száma 49, tehát a népesedés szaporodása 31 a mult évi 14-el szemben.» Ez az első statisztikai adat, amelyet feljegyeztek. A következő jelentésekben is vannak ilyen feljegyzések, csak a tagok teljes létszámáról nem találunk pontos kimutatást. 1886-ban az egységes statusquo alapon szervezett D.-i Izraelita Hitközség jelentése regisztrálja a két hitközség egyesülésének tényét és azok neveit, akik ebben «szakadatlan fáradozással és kitartó munkássággal közreműködtek: Erber Vilmos, Fürst Máttyás, Fleischl Károly, Holländer Dezső, Jakobovits Gyula, Kemény Mór, Katz Jakab, Popper Alajos, Preiser Salamon, Rosenfeld Salamon, Táfler Ignác és Weisz M. B.». Így szól a jelentés: «Ezen intéző bizottság az egyesült nagy hitközség tagjai jogainak biztosítására és a hitközség érületének teljesen hű kifejezésére olyan biztosítékokat teremtett, melyeknek kedves hazánk izr. hitközségeiben nincsen párjuk. Mi is szívből kívánjuk, hogy adjon az Ég ezen egyesült nagy nemes és szent-célú hitközségnek a nemes és szent cél iránt lelkesülni tudó ügybuzgó és áldozatkész előjárókat, képviselőtestületi és egyáltalában hitközségi tagokat, hogy hitközségünk, melynek összetartó kapcsa az egyetértés, a humanizmus és a kölcsönös szeretet edes hazánk javára és szent vallásunk üdvére mindig az idők végső határáig viragozzék!» A megegyezés egyik feltétele szerint az egyesített hitközség első feladata iskolát alapítani. 1886 őszén megnyílt a négy osztályú fiúiskola és a leányiskola I. és II. osztálya: Szántó Sámuel kereskedelmi iskolai tanár igazgatása alatt. 160 fiú, 103 leány iratkozott be. Az iskola első tanítói: Simonovits Dezső, Kuthi Zsigmond, Kohut Mór és Farkas Fanni voltak. A két hitközség egyezéséhez tartozott továbbá: «magyar hitszónok választása». Bárány József-re ruházta a hitközség ezt a papi feladatot, aki két évig működött a hitközségnél. 1889-től kezdve 1918-ig minden esztendőben megjelent a hitközség nyomtatott értesítője, amely ismertette az iskola fejlődését, kulturmunkáját és tanítási eredményeit. Az első két értesítőt Szántó Sámuel szerkesztette. A 3-ikat az iskolaszék, a 4-et Kardos Albert reáliskolai tanár, a következő négy értesítőt Kuthi Zsigmond leányiskolai és Simonovits Dezső fiúiskolai igazgató együtt szerkesztették. 1901—1916-ig Kuthi Zsigmond igazgató, 1917 és 1918. pedig Roth József igazgató adta közre az iskola értesítőjét. Néhai Kuthi Zsigmond a koronás arany érdemkereszt tulajdonosa országosan ismert irodalommal is foglalkozó jó tanító volt. A tanulók száma 1900. volt a legnagyobb: 615. Ez időtől kezdve, minthogy az anya-hitközségből kivált orthodox hitközség iskolát létesített: a tanulók száma csökkent, az első évben 100-al, a 28 esztendő alatt pedig 200-al. 1928-ban 415 ta-

nuló járt az iskolába. A 90-es évek elején Balkányi Miklós elnöksége alatt épült a hitközség mai, akkor még egyemeletes iskola-épülete. 1895—1896-ban Reichmann Ármin elnöksége alatt épült a hitközség monumentális temploma: Gärtner Jakab műépítész tervei szerint. 1898-ban épült a rituális fürdő és a pászkaágy. 1904-ben adták át a hitközségi székházat rendeltetésének. Ebben van a hitközség hivatala és 300 személyt befogadó díszes tanácsterme, továbbá az izraelita nőegylet tápintézete, hol naponta 100—120 gyermek és felnőtt kap házilag elkészített meleg ebédet a téli hónapok alatt. A tanácstermet a hitközség jelesinek olajfestményes képe díszíti: Reichmann Áron elnök, Krausz Vilmos főrabbi, Kacz Jakab elnök, Drukker Mór elnök, Kohn Adolf Chevra-elnök, Popper Mór iskolaszéki elnök, Rosinger Lajos hitközségi elnök, Balkányi Miklós elnök, Bakonyi Samu országgyűlési képviselő, Popper Alajos hitközségi orvos, Popper Alajosné nőegyleti elnök. 1906-ban nyitotta meg a hitközség az izr. polgári leányiskolát, melynek első értesítőjét Kardos Albert igazgató állította össze. Ez az iskola ma is fennáll: Propperné Bloch Hermina igazgató vezetése alatt, ki 1908 eleje óta áll az iskola élén. A polgári iskola tanári testülete: Beck Józsa, Friedmann Berta, Gábor Dezső, Manheim Mór, Markovits Lajosné, Moskovits Gizella, Rosenberg Paula, Sebestyén Dezsőné. Az elemi iskola tanítótestülete: Weinbergér Mór igazgató, özv. Kuthi Zsigmondné tb. igazgató, Brief Ilona, Irsai Mór, Kertész Sándor, Máté Sándorné, Neumann Margit, Politzer Irma, Nern József, Weinberger Mórné. A polgári lányiskola évi költségvetése 28.892 P, az elemi iskoláé 30.316 P. 1917—18-ban a polgári iskola és elemi iskola együtt adta közre értesítőjét, a következő hét esztendőben nem jelent meg nyomtatott értesítő, hanem az iskolai irattár őrzi az 1918—25. tan évekről elkészített hét rendbeli jelentést. Az 1925—26. iskolai évtől kezdve ismét megjelenik az iskola értesítője. Ezek az értesítők a legpontosabb adatokat gyűjtötték egybe a D.-i hitközség áldozatkészségéről és a zsidó leánynevelés iránt tanúsított magas kultúrtörekvéseiről. Ezidő szerint a háborús évek éreztetik hatásukat s a gyermekek létszáma nagyon lepadt (171). Átlag véve 230—250 volt a tanulók száma, akik párhuzamos osztályokban nyertek elhelyezést és oktatást. D. szab. kir. város kultúrakerető polgársága 5000 arany korona állandó évi segélyt szavazott meg az iskolának és 46.000 korona kamatmentes kölcsönt nyújtott a polgári iskola épületének megépítésére. 1909-ben fel is épült a polgári leányiskolának tágas díszes és minden követelménynek megfelelő épülete. Ugyancsak ebben az esztendőben épült a Kápolna-utcai templom a hitközség tagjainak áldozatkészségéből. 1913-ban jelent meg a hitközség utolsó nyomtatott évi jelentése, mely újabb irányt szab a jövőnd teendők tekintetében. A közbejött háború és forradalom azonban a hitközséget oly nagy arányú és kizárólag jótékonyági feladatok elé állította, hogy a hitközség tovább fejlesztéséről, újabb intézmények alapításáról le kellett mondania. A háború és forradalom után azonban a konszolidáció első évében, 1921. ala-

pította a hitközség Fejér Ferenc elnökkel az élén a D.-i Zsidó gimnáziumot. Két évvel később, 1923. pedig az elemi iskola emeletére való ráépítéssel és egy szárnyépülettel való megtoldással építette fel a gimnázium kétemeletes épületét, amelyhez sehonnán semmiféle segítséget sem kapott. Maga a hitközség alapította, felépítette és tartja fenn Magyarország vidéki hitközségeiben egyedül álló és ma már megbecsült hírnévnek örvendő zsidó reálgimnáziumát. A gimnázium 1921—22. nyílt meg az első osztállyal. Évről évre fejlődött a következő osztállyal. Ma már a gimnázium teljes 8 osztállyal áll fenn. Igazgatója Kardos Albert, aki régi munkás tagja ennek a hitközségnek és irányítója tanügyi programjának. 1925—26-ban tette közzé az első iskolai értesítőt. Azóta minden esztendőben megjelenik gimnáziumának értesítője mindig nagyobb terjedelemben, mindenik bővebb ismertetésével annak a szép munkának, amely ebben az intézetben folyik. 1928-ban a magyar kormány 5000 pengő építési annuitásos segélyt szavazott meg 30—35 esztendőre. 1929-ben nyílt meg a VIII. osztály 46 tanulóval s így ez évben lesz a D.-i zsidó reálgimnáziumban az első érettségi vizsgálat. A reálgimnázium tantestülete: Kardos Albert dr. igazgató, Bence László, Fenyő Béla dr., Grosz Ernő, Haas Imre dr., Schlesinger Sámuel dr., Somorjai László, Soós Jenő, Székely Vilmos, Vadász Endre dr., Vág Sándor dr. A D.-i Izraelita Hitközség amelyben a hitélet legfőbb óra Schlesinger Sámuel főrabbi nem csak hitközségi jelentőségű közügyekkel foglalkozott, hanem minden időben részt vett a városi, a társadalmi és a gazdasági élet vonatkozásaiban és bekapcsolódott az országos zsidó ügyek irányításába is. Mint statusquo hitközség vezető szerepet vitt az országban s éveken át küzdött azért, hogy a statusquo hitközségeknél külön szervezetük legyen és maguk intézességük belső ügyeiket s ne kelljen közigazgatási hatóságokhoz fordulniok legsajátosabb ügyeikben. Hat évtizeden át tartó küzdelmes munka után, amelyben az ország többi statusquo hitközségei is élénk részt vettek, ezt a céljukat is elérték. 1928-ban minisztertanács foglalkozott a kérdéssel és «megtárgyalta a statusquo izr. hitközségeknél azt az évtizedes törekvését, hogy eddigi szervezetlenségüket megszüntetve közös érdekeik hathatósabb képviselhetése végett Országos Szervezetben egyesüljenek». Fejér Ferenc hitközségi elnök kitűnő szervező erejének köszönheti a magyar zsidóság ezen új szervezetének elismerését. Ebben a munkában mindvégig a D.-i hitközség mellett állott Balthazar Dezső, a reformátusok kiváló püspöke, aki a zsidóság ügyei iránt igaz megértéssel érdeklődik.

A hitközségi tagok száma 2200, ebből 25 nagykereskedő, 75 gazdálkodó, 222 szabadpályán, 43 tanár-tanító, 3 katona, 497 kereskedő, 72 ügyvéd, 2 művész, 19 nagyiparos, 50 orvos, 244 iparos, 18 mérnök, 190 magánzó, 236 magántisztviselő, 10 vállalkozó, 220 munkás, 200 egyéb foglalkozású; 74 közadakozásból él. A hitközség költségvetése: 318,099 P. Ebből filantropikus és szociális célokra 240,000 P.-t költ. A következő intézmények működnek a hitközség keretében:

Internátus, a gimnázium fenhatósága alatt. *Talmudtóra* 40—50 tanulóval. Tanítói: Billitzer Jónás és Friedländer Mór. *Intézmények*: *Izraelita Nőegylet*, alapított 1874. Első elnöke özv. Hartstein Sámuelné volt; követte őt leánya Popper Alajosné, utána ennek leánya Balkányi Miklósné, ki negyedszázadon át viselte ezt a nemes tisztséget; 1919 óta özv. Léderer Miksáné áll a Nőegylet élén. *OMIKE*. A budapesti Omike főköja alakult 1927. Elnöke: Létay Lajos vezérigazgató, főtítkára Barta Gyula dr. orvos. *Ción betegsegélyző* egyesület. Elnöke Szöllős Dezső dr. ügyvéd, a Chevra Kadisa titkára. Alapított 1888., tagjainak száma 400. *Bikur-Cholim betegsegélyző* egyesület, alapított 1902. Tagjainak száma 280. *Alapítványok*: Reichman Ármin az összes D.-i középiskolákban létesített alapítványokat, melyek azonban részint a hadikölcsön, részint pedig az infláció folytán elenyésztek. A zsidó gimnázium alapítványaiból megemlíttjük a Brief Gina, Lichtenstein Samu és Dezső, dr. Fejér Ferenc alapítványokat, melyek a sok kisebb alapítvány mellett ma is egyenként 1200 pengő értékben fennállanak. D.-ben van a magyarországi statusquo hitközségek országos szövetsége (l. *Statusquo*).

Igen sok kiváló ember élt, működött és működik ma is D.-ben. Ezek között országos hírre emelkedett: néh. Bakonyi Samu dr. országgyűlési képviselő, Balkányi Miklós dr., a városi telefon szervezője, a homokszőlő telepítéseknek egyik úttörő meghonosítója. Biederman Eisig nagykereskedő, Brief Gyula dr. főtörzsorvos, Brück Gyula városi zene-szerző, Hites Lajos országos hírű karmester, Holländer Leó bankigazgató, 48-as honvéd a Damjanich zászlóaljban, Kardos Samu dr. országos nevű védőügyvéd, báró Wesselényi élete c. két kötetes munka szerzője, Langfelder Artur dr. törzsorvos, hősihalált halt 1915., Lieberman Leó orvos, Popper Alajos dr., a debreceni orvos-egyesület elnöke, aki 1882. megírta a D.-i kongresszusi statusquo hitközségek történetét *Debrecen sz. kir. város egyesületes leírása* c. munkájában. Popper Mór dr. ügyvéd, Rubin Farkas mezőgazdasági gépgyár igazgató, akit 1919. terroristák meggyilkoltak, Szántó Győző a GYOSZ elnöke, munkáskertek alapítója és néhai Weinman Fülöp dr., a D.-i hitközség titkára, később budapesti királyi közjegyző és a Pesti Izr. Hitközség elnöke. A közéletben jelentékeny szerepet játszanak: Balkányi Ede dr. városi t. főorvos, Balla Jenő ny. ezredes, Bleyer Lajos nagybirtokos, Debreceni Jenő városi gázgyári igazgató, Falk Lajos nagykereskedő, iparkamarai alelnök, Fejér Ferenc dr. a zsidó gimnázium felügyelőbizottságának elnöke, Füredi József és Füredi Sámuel zenetanárok, Hartstein István, Hartstein Nándor és Hartstein Sámuel nagybirtokosok, Hegedűs Jenő dr. az ügyvédi kamara elnöke, Kardos Albert dr. író, zsidó reál-gimnáziumi igazgató, Károlyi Sándor dr. ügyvéd, költő és író, Lichtschein Jenő és Lichtschein Márton nagybirtokosok, Lófkovits Artur a Ferencz József rend lovagja, a városi múzeum egyik alapítója és igazgatója, Révész Benő ny. ezredes, ifj. Schwarcz Vilmos városi közéletmezési igazgató a háború és forra-

dalom alatt. Szántó Sámuel dr. kereskedelmi iskolai tanár, c. igazgató, a szövetkezeti alapon működő Kölcsönös Segélyző egyesületeknek D.-ben és környékén egyik propagálója, Szöllős Ármin városi vágóhídi igazgató, Ungár Jenő bankigazgató, műgyűjtő. A D.-i Izr. Hitközség jelenlegi vezetője: Fejér Ferenc dr. elnök, ifj. Schwarcz Vilmos alelnök, Brunner Lajos dr. iskolaszéki elnök, Rosenberg Adolf magánzó, Lusztig Dezső kereskedő, Halmágyi József kereskedő, Bárdos Jakab dr. ügyvéd, Geiger Miklós dr. ügyvéd előjárók. A világháború alatt a D.-i zsidó katonák közül 157 a harctereken hősi halált halt. A D.-i hitközségnek 1856 óta meg van minden jegyzőkönyve. Gazdag és rendezett levéltára van.

A következő *rabbik* működtek a hitközségben: Ehrlich Eduárd (1856), Fried Áron megyei főrabbi (1858), Lipschütz Herman dr. (1871), Bernfeld Jónás (1872—90), Krausz Vilmos (1891—92); 1922 szept. óta Schlesinger Sámuel dr. — Fennállása óta a következő *elnökök* álltak a hitközség élén: Eisenberger Móric (1856), Feischl Fülöp (1858), Klein Ignác, Kohn Ignác (1860), Rott Elkán (1867), Sterelinski Manó (1871), Katz Jakab (1872), Rosenfeld Salamon (1882), Drucker Mór (1884), Scheer Benő dr. (1886), Balkányi Miklós dr. (1887), Feischl Károly (1890), Reichman Ármin (1893—1908), Rosinger Lajos (1909—92), kinek közvetlen munkatársa Freund Jenő dr. ügyvezető alelnök volt; Fejér Ferenc dr. 1921 óta. — A *Chevra Kadisa elnökei voltak*: Fried Bernát (1846), Klein Ignác (1864), Rott Elkán (1866), Feischl Fülöp (1867), Schwarcz Salamon József (1873), Drucker Mór (1875—80), Kohn Adolf (1880—1886), Weinberger Lajos (1889), Katz Jakab (1892), Biederman Eisig (1892), Biederman József (1897), Stern József (1905—15); Gutfrend Sámuel dr. 1915 óta. — *Jegyzők* voltak: Popper Alajos dr. (1856), Weiman Fülöp dr. (1866), Czukor Sámuel (1871), Rottenberg Izso (1872), Mandel Izidor (1873), Schwarcz Albert (1877), Lippe Ármin (1878), Simonovits Dezső (1890), Burger D. József (1891—1926), Kertész Lipót (1902—11), Guttman Mózes (1911 óta); Fábrián Ferenc 1927 óta. F. F.

Décách, adás, béacháv, az egyiptomi tíz csapás héber neveinek kezdőbetűiből alakított mnemotechnikai szavak. D (*dám*) = vér, c (*céfar-déa*) = béka, ch (*kinim*) = férgek, á (*orov*) = vadállat, d (*dever*) = dögvész, s (*séchin*) = daganat, b (*bórod*) = jégeső, a (*árbe*) = sáska, ch (*chósech*) = sötétség, v (*béchorósz*) = elsőszülöttek (halála). F. D.

Déchy Mór* (*marosdécsei*), utazó és geográfus, szül. Budapesten 1851. nov. 4., megh. u. o. 1917. febr. 8. Jogot és emellett geológiát és földrajzot tanult a bécsi egyetemen. 1872-ben részt vett a Magyar Földrajzi Társaság alapításában. E társaságnak később alelnöke, majd tiszteletbeli elnöke volt. Kitűnő alpinista volt és igen sokat utazott. Bejárta az Alpokat, a Kárpátokat, Boszniát, Algirt, Marokkót, a Pyreneusokat, a Kaukázust és a Himalaya hegyvidékét, valamint a Spitzbergákat. Leginkább azonban a Kaukázust tette tanulmány tárgyává. Ide szak tudósok társaságában hét nagy utazást vezetett s ezek eredményeit főművében adta ki: *Kaukáz-*

zus. *Kutatásaim és élményeim a kaukázusi havasokban* (1907) címen, mely németül bővítve megjelent: *Der Kaukasus. Reisen u. Forschungen im Kaukasischen Hochgebirge* (3 köt., 1905—7) címen. D. munkatársa volt a hazai és több külföldi földrajzi folyóiratnak. Erdemeiért a kolozsvári egyetem díszdoktorává avatta, a Magy. Tud. Akadémia pedig tagjává választotta, úgyszintén számos külföldi földrajzi társaság is. Fénykép- és kőzetgyűjteményét a M. K. Földtani Intézetnek és a Nemzeti Múzeumnak adományozta. Értékes szakkönyv-árát a vallás- és közoktatásügyi minisztérium a debreceni egyetem részére vásárolta meg. S. R.

Décsi Gyula, az első magyar mozgósínház alapítója, szül. Sopronban 1867. Iskoláit Sopronban végezte. 1896-ban Budapesten az akkori Ósbudavára mulató igazgatója volt. Itt mutatta be az első kezdetleges mozifelvételeket, amelyeket géppel együtt Párisból hozott, a Lumière testvérektől. A mutatvány címe Kosmograph volt. 1898-ban kapta meg a hivatalos moziengedélyt. Több helyen nyitott mozgósínházat, de mind megbukott. 1910-ben alapította a Mozgóképek-Otthonát. A Magyar Moziengedélyesek Országos Egyesületének társelnöke. R. I.

Deizmus. Istenhit. (L. Isten).

De Judaeis. E címmel ellátott 1790:XXXVIII. t.-c. alkotta a magyar zsidóság jogalapját 1840-ig. E nagyjelentőségű törvénycikk alkotmányosan szentesítette a II. József által a zsidók számára létrehozott helyzetet (l. *Egyenjogossító törekvés*). Azok a zsidók, akik II. József uralkodása alatt a városokba költöztek, továbbra is háborítatlanul ott maradhattak, iskolákat végezhettek, egyetemet látogathattak stb. E törvénycikk létrehozását a zsidóságnak a Lipót császár és király által egybehívott országgyűlés elé beterjesztett folyamodványa előzte meg, aminek benyújtását az tette sürgőssé, hogy II. József halálával a városok bizonytalanná tették a zsidók helyzetét. A terjedelmes beadvány élénken világítja meg a zsidók történelmi helyzetét és az emberiségre való hivatkozással kéri a királyt és az országgyűlést, hogy tegyék elviselhetővé az annyit meghurcolt és megaláztatott zsidók helyzetét, hogy a haza hasznos polgáraivá lehessenek. A beadvány részletesen kilenc szakaszban sorolja föl a zsidóság kívánóságait, amelyek a szabad vallásgyakorlatra, szabad költözködéésre, ingatlanszerzésre, szabad iparüzésre, teljes tanszabadságra, bünténnyel való vád esetén az úriszék illetékességének megállapítására vonatkoznak. Ez a «Magyarországon élő zsidók közönsége» által benyújtott kérvény Splényi Ferenc báró, váci püspök előadásában került az országgyűlés elé, mely a javaslat értelmében meghozta 1790 dec. 2., a király által 1791 jan. 10. szentesített következő törvényt: «Hogy a zsidók állapotáról azalatt is gondoskodva legyen, míg ügyük és némely sz. kir. városnak rájuk vonatkozó privilégiumai egy országos bizottság által, mely a jövő országgyűlésen jelentést teszen, tárgyalatnának és a zsidók állapotáról ő felsége és a Karok és Rendek közös akarattal határozni fognak, a Karok és

Rendek ő felsége jóváhagyásával elhatározták, hogy a Magyarország és a kapcsolt részek határai közt lakó zsidók az összes sz. kir. városokban és a többi helyeken (ide nem értve a többi királyi bányavárosokat) abban az állapotban tartassanak meg, melyben 1790 jan. 1-én voltak, és ha metán kizavartatnának, abba visszahelyeztessenek». Az országgyűlés bizottságot küldött ki a zsidók helyzetének tanulmányozására. A bizottság előadója, gróf Haller József javasolta, hogy megadassék a zsidóságnak mindaz, amit folyamodványukban kértek és a bányavárosok hetivásárain való megjelenésüket is lehetővé kívánta tenni. Érdekes az a megjegyzés, amivel Haller javaslatát alátámasztotta: «hibái vannak a zsidóságnak, mert eddig megvettetett; általános a rossz vélekedés, de ez nem bizonyít ellenük, hisz azelőtt általános volt az a hit is, hogy a nap forog a föld körül; nem tételezhető fel, hogy az igaz Isten, kit imádnak, vétkeket parancsolt volna nekik.» Haller javaslatát már nem tárgyalhatta az országgyűlés és a D. szabályozta csupán a zsidók helyzetét, pedig úgy lehet, hogy a következő reformkorszak szabadelvű törekvései véglegesen szabályozták volna a zsidók polgári egyenjogúságának kérdését, ha egyáltalán tarthattak volna országgyűléseket. (V. ö. *Venetianer*; «A magyar zsidóság története». U. I.

Dekalógus. Tízparancsolat, tízige, törvénygyűjtemény, mely kétitzben (*Mózes* II. 20. 2—17. és *Móz.* V. 5. 6—18.) fordul elő a Tórában csekély szövegbeli és némi tárgyi eltéréssel. Az eltérés a szombat megokolásában mutatkozik. Az első változat ugyanis a teremtésig vezet vissza a szombati pihenés, amelyet azért rendelt el az Isten, mert a hetedik napon is megpihent a teremtés munkája után. A második már szociális célhoz köti, szombatot és előrehaladottabb, a papságtól függetlenebb gondolkodásra vall. A «Tízparancsolat» szó e fejezetek egyikében sem fordul elő címképpen, csak más helyekről (*Móz.* II. 34. 28. és V. 5. 4.) van véve. A 10 törvényt nem egyformán állapítja meg a hagyomány. A zsidó hagyomány szerint az első: Én Adonáj (JHVH) vagyok a te Istened (téves fordítás: Én vagyok Adonáj stb.); a 2-ik: Ne legyen neked más istenséged; holott a keresztény egyház a régi egyházatyák és Luther figyelmen kívül hagyásával e két első egynek veszi és a 2. parancsolatot ebben látja: Ne csinálj magadnak... Éppúgy van eltérés a 9. és 10. parancsolat elhatárolásában is. Philo és Josephus és más régi zsidó írók szövegfelosztása eltért a mai zsidó beosztástól és maga a szentesített szöveghagyomány (Maszora) is a választójelt az első és második parancsolat közé nem teszi, ellenben ketté választja a mi 10. parancsolatunkat. (*Móz.* V.-ben is.) Mivel az első nem parancsolat, hanem csak kijelentés, újabban szokás «Tízige» névvel jelölni a gyűjteményt. Arra a feltűnő tényre, hogy a «Tízparancsolat» elnevezés csak *Mózes* II. 34. fejezetében fordul elő, alapítja Goethe azt az eredeti feltevését, hogy az ott található törvényecsoport teszi a Tízparancsolatot. E csoportnak néhány része tartalmilag azonos a Tízigével és a bevezetőszöveg szerint is az eltört két

kötéblát helyettesítő kötéblákra volt írva. (V. ö. *Zwo wichtige... biblische Fragen*, Kürschner-kiadás 26 kötet.) A D. egyszerű, de úgy tárgyában mint szövegének stílusában az ókornak páratlanul álló szép törvénygyűjteménye, melyet a legújabb bibliakritikai irány is (Kittel, Sellin stb.) csekély stílárius kitételeket kivéve, az eddigi kételyekkel szakítva, Mózesnek tulajdonít. Tartalmaz Istenre és emberekre vonatkozó, a társadalmi élet alapjait biztosító, még pedig nem csak Izraelre, hanem az egész emberiségre alkalmazható törvényeket. Jellemző, hogy a szülők iránti tiszteletet nem a társadalmi, hanem az Istenre vonatkozó első részben tárgyalja és hogy az egész gyűjteményt az érzületet is nemesítő törvénnyel rekeszti be, mely szerint még vágyakozni sem szabad más ember tulajdonára.

D. a Midrás-ban. A Midrás a Tízígének a két kötéblára való egyenlő elosztásának is jelentőséget tulajdonít és az egysorba kerülő két-két törvényt logikai kapcsolatba hozza egymással. Az első ígének: «En, az Örökkévaló vagyok a te Istened» kiegészítője, tehát a hatodik: «Ne ölj». Mert, a gyilkos véres tetteivel megtagadja Istent, aki a maga képmására teremtette, magához hasonlónak tartja az embert. «Ne legyen neked más Istened» egy sorban áll ezzel: «Ne paráználkodj». Isten mellett bálványistent imádni merő paráználkodás. «Ne esküdj hamisságra» és «Ne lopj» között a kapcsolat az, hogy aki lop, végül hamis esküvésre is vetemedik. «Emlékezz meg a szombatról» ígével szemben áll: «Ne tégy hamis tanuságot». A szombat ugyanis tanuságtétel a teremtés mellett, ennek megszegése hamis tanulás volna. «Tiszteld atyádat és anyádat» ige kiegészítője: «Ne vágyakozzál felebarátod nejére», mert aki ily bűnös vágyak után indul, végül olyan gyermekeknek ad életet, kik saját szüleiket nem képesek tisztelni.

D. a liturgiában. A kereszténység előtti időben a D. is a mindennapi ima részét képezte és a görög politeizmus ellen való állásfoglalást szilárdította meg. Amint azonban a kereszténység a törvényt feladta, a D. kis szigetére szorult. Hogy mégis kapcsolatban maradjon az általa is szentnek vallott Tórával, a D.-t tette kizárólagos törvényévé (*Beráchót* 12a). Sőt zsidó körökben is hallatszottak akkor ily hangok (*Jellamdénu*, ed. *Grünhut*. Num. 40b): «Isten a Tízígét adta nekünk, többet nem hallottunk». Ezért el kellett ejteni a D.-t az imarendből. Jeromos egyházatya szerint a téfillinben (I. o.) is volt a D.-nak leírása, ez volt egy ötödik rész a meglevő négy mellett. Ennek emlékét örökíti meg valószínűleg a fejre való téfillin oldalán szereplő héber s betű, mely minden analógia nélkül feltűnő módon három ág helyett négyet mutat fel. Ez t. i. a téfillinnek újabb leírás szerinti kiállítását tanusító jeltől lett, mely szerint az nem 5, hanem 4 tórai részt zár magában. A D.-ból a piut-költészet is merített és költői formában feldolgozta egész anyagát. Sovuosz ünnepén e piutok gazdagítják úgy az esti, mint a reggeli imát. A D. is ez ünnep első napján kerül felolvasásra és pedig a hangjeleknek ünnepesebb kantillálásával, a közönség (az illető hetiszakas olvasásakor is) állva hallgatja meg.

A péntekesti ének a Midrás alapján azt is megemlíti, hogy «emlékezz meg» és «vigyázd meg» a szombatra vonatkozó ige e két változata, egyszerre hangzott el Isten ajkáról. Zsidó templomokon, Tóraszekrény-kárpitokon és hitközségi címeren a két kötébla a Tízígével általánosan elterjedt jelvény.

D. a hagyományban. A D.-nak a Tórában való központi helyzetét a Biblia későbbi könyvei nem ismerik, sehol a D. szóval vagy annak szövegidézetével nem találkozunk, ellenben magasra emeli annak méltatását az aggadai irodalom. Egyik hely e költői leírással vezeti be: «Amikor Isten a Tórá-t (a D.-t) adta, a madár megállott röptében, a szárnyas abbahagyta csipogását, a marha bögését, a ragadozó zsákmányolását, a tenger hullámozását, az egész megmerevedten állt és leste a történeendőket és csak egyetlen hang volt hallható: En, Adonáj vagyok a te Istened»... Egy másik helyen azt olvassuk, hogy a Tíz Ige megfelel annak a tíz «legyen» ígének, mellyel Isten a világot teremtette és mellyel a világot tízszeresen szentté pecsételte, hogy emberek meg ne rontsák. Ezzel a Tíz Igének mélyebben fekvő alapját akarták kimutatni az isteni világrendben. «En, az Örökkévaló vagyok a te Istened» stb. megfelel az első teremtési ígének: «Legyen világosság»; a próféta szerint ugyanis: «Istened lesz a te örök világosságod». «Ne készíts magadnak» megfelel ez ígének: «Legyen égboltozat»; ez a kapcsolat annyit jelent, hogy az ember ne istenítse meg azt sem, ami a mennybolt magasságában fénylik. «Ne ejtsd Istened nevét hamisságra» megfelel ez ígének: «Gyűljenek egybe a vizek egy helyre»; az ember ugyanis, aki képes Isten nevét hamisságra használni, olyan mint a tartálynélküli víz, ront és pusztít. «Emlékezz meg a szombatról» megfelel ez ígének: «Sarjasszon a föld», amint a föld ugyanis magától sarjasztotta a fűvet anélkül, hogy valaki elvetette volna, úgy az, ki a szombatot megtartja, ha nem is vet aznap, nem vallja kárát. «Ne ölj» megfelel a teremtés következő ígének: «Hemzsejjenek a vizek halaktól»; vagyis: a nagy hal elnyeli ugyan a kis halat, de ti nálatok a hatalmasabb ne ölje meg a gyengébbet. «Ne paráználkodj» visszhangja ennek: «Hozzon elő a föld állatot»; az állatnál nincs tilos viszony, de ember tartsa be a házassági korlátokat, a vérségi kapcsolaton belül ne kössön házasságot. «Ne lopj» egy sorban áll evvel: «Alkossunk embert»; az első ember lopott a tudás fájáról, te ne légy olyan. «Ne vallj hamis tanuságot» erre vonatkozik: «Ime nektek adtam minden növényt»; a föld sohasem hazudik, mindig csak azt termi, amit belévetettek, az ember csak azt vallja, amit látott. «Ne kívánd meg felebarátod nejét» megfelel ennek: «Nem jó, hogy az ember egytül legyen» stb. Vegyen ugyan feleséget, de a másét ne kívánja meg. Egy másik Midrás szerint az angyalok vissza akarták tartani a Tíz Igét az emberiségtől, de Mózes így érvelt ellenök: Vajjon mire való volna az e mennyei népségnek? «Ne esküdj hamisan» — hát üzérkednek ezek? «Tiszteld atyádat és anyádat» hát van ezeknek atyjuk, anyjuk stb. Ismét más alkalommal úgy szól a Midrás,

hogyan Isten az egész világnak szánta a Tíz Igét, de egyik nép azért nem fogadta el, mivel nem tudott ellentállni a lopás vágyának, egy másik pedig fajlag az öldöklésre volt predesztinálva, csak Izráel volt az, ki mindvégig hallgatta a súlyos törvényeket és azzal felelt: «megtesszük és meghallgatjuk».

Délköz bésábbosz. Szombati gyertyagyújtás. (I. o.)

Delli Emma, színművésznő, szül. Szegeden 1870. A Színművészeti Akadémia elvégzése után a kolozsvári Nemzeti Színház tagja lett, 1896. a Vígyszínház megnyitása alkalmával már ehhez a színházhoz szerződtek. 1902. óta a Nemzeti Színház tagja volt több éven át, majd végleg visszavonult a színpadtól. Főképp társalgási szerepekben aratott sikereket. Nagyobb szerepei voltak a Trilby, Cyprienne, Zsuzsi (*Figaró házassága*), Hübscher Kata (*Szókimondó asszonyág*), Szentirmayné (*Dolovai nábob leánya*), Dilli (*Ócskay brigadéros*) stb.

Dénes, I. Lajos, pedagógus, szül. Budapesten 1879. Egyetemi tanulmányait u. o. végezte s miután tanári és bölcsészeti doktori képesítést nyert, a VII. ker. áll. főgimnázium tanára lett. 1919-ben a Károlyi-kormány alatt áll. tankerületi főigazgatónak nevezték ki, de 1920. ettől megfosztották, 1924. azonban rehabilitáltak és nyugdíjállományba helyezték. Alelnöke az OMIKE kulturóthonnak. Munkái: *Az esztétikai közösség törvénye*; *Arany esztétikai nézetei*; *A kritika lélektana*; *Gondolatok az esztétikai szemlélet problémájához*; *Az esztétika mai állása*; *Esztétika és művészettudomány* s ezenkívül több kisebb pedagógiai, filozófiai és publicisztikai cikket írt, újabban pedig a *Nemzeti Színház története* megírására kapott megbízatást.

2. D. Oszkár, színművész, szül. Magyarakeszint (Tolna vm.) 1891. Előbb az egyetem gyógyszerészeti fakultását végezte el, majd a Színművészeti Akadémia elvégzése után mint a Király Színház, később a Royal Orfeum és más kabarék népszerű komikus művésze aratott sikereket. 1928. májusban ismét a Király Színház szerződött. Főképpen énekes-táncos szerepekben kiváló. Főbb szerepei a *Balga Szűz*, *Rózsalány*, *Toto* stb. operettek komikus szerepei.

3. D. Sándor publicista, szül. Mikolán (Szatmár vm.) 1880. Jogi tanulmányai közben pesti napilapokban és folyóiratokban jelentek meg cikkei. *Újságot írok* c. könyvét a publikum és sajtó rokonszenvvel fogadta. 1908 óta a Szatmáron megjelenő Szamos c. napilap felelősszerkesztője.

4. D. Sándor, ügyvéd és író, szül. Nagyváradon 1881. Írt cikket, novellát, egyfelvonásost. *Az ügyész* c. darabja Nagyváradon került színre.

5. D. Valéria*, festő, szül. Budapesten 1885., megh. Amsterdamban 1915. 1910-ben Párisba ment, hol Henri Matisse tanítványa lett. 1911-ben itt lett Galimberti Sándor festő felesége. A háború Párisban érte, honnan Hollandiába menekült férjével. A meneküléssel járó küzdelmek folytán szerzett betegségében halt meg alig 30 éves korában, míg férje felesége halála fölötti fájdalomában öngyilkos lett. Egész működését felölelő gyűjte-

ményes kiállítást rendezett férjével együtt a Nemzeti Szalonban (1914). Képein a francia poszt-impreszszionisták hatásai mutatkoznak.

Deportáció (l.). Elhurcolás. Manapság néme- mely államban egyéni büntetés. A keleti népek ókorában a leigázott népek büntetése volt. A hódító királyok nem hagyták meg a hazai földön a leigázott népet, nehogy erejét összeszedve felkelést támasszon, hanem a maguk birodalmába hurcolták és ott szétszórták. Ilyen volt Izráel népének Salmanasszír asszír király birodalmába és Juda népének Babiloniába való D.-ja is.

Der Carmel. Németnyelvű zsidó hetilap, szerkesztette Weisel N. alrabbi Pesten 1666–61.

Derech erac (h.). A föld útja. A közhasználat ildomosság, tisztesség értelemben használja.

Derecske, nagyk. Bihar vm. 9843 lak. A zsidó hitközséget 1850. alapították Róth József, Schirf Salamon, Lindenfeld Kálmán, Csillag József és Schönfeld Ábrahám. 1850 előtt csak nagy protekcióval sikerült 1–2 zsidó családnak ideiglenes lakhatási engedélyt szerezni, mert Derecske Eszterházy herceg birtokához tartozott és a herceg tulajdonát képező területeken nem lakhattak zsidók. 1850-ben egyszerre 20–25-re szaporodott a zsidók száma. Fried Áron hajdúböszörményi kerületi rabbi kezdeményezésére 1851. templomot építettek. 1853-ban megalakult a Chevra Kadisa 21 taggal. Az első rabbi a vilnai születésű Eisenstädter Eliás volt, aki 1855. került D.-re és több mint 30 éven át vezette a hitközséget. Több hasznos intézményt létesítettek az ő működése idején. 1869-ban jesiva, 1887. Talmud-Tóra, elemi iskola és rituális fürdő, 1888. pedig Misnajosz-egylet létesült. Utána Bermann Herman foglalta el a rabbi-széket, akit 2 évi működés után Sátoraljauhelyre választottak meg. Őt Schreiber Salamon, a jelenlegi beregszászi rabbi követte, aki 6 évig állt a hitközség élén. Őt követte Szófer Sámuel, aki 18 évig lelkészkedett, ezt meg öccse Szófer Salamon, de betegsége miatt 10–12 évi viszontagságos működése után kénytelen volt a rabbiszéktől megválni. Helyét a mai rabbi Kohn Herman tölötte be, akinek vezetése alatt a jesiva nagyon felvirágozott és most 45–50 növendéke van. 1905-ben, mivel a régi templom összeomlófélben volt, szép új templomot építettek. 1926-ban a jótékonyág gyakorlása céljából Gemilasz Cheszed-egyesület alakult. A háború alatt a hitélet sokat veszített ugyan intenzitásából, de most ismét a fejlődés útján halad. A hitközség orthodox alapon áll. Lélekszáma 530, családszám 120, adófizető tag 105. Foglalkozásuk: 19 iparos, 19 házaló, 16 kereskedő, 13 nagykereskedő, 12 szatócs, 5 gazdálkodó, 4 korcsmáros, 2 nagyiparos, 2 orvos, 2 köztisztviselő, 2 tanító, 1 ügyvéd, 1 munkás és 5 magánzó. 3 munkanélküli és 14 közadakozásból él. A hitközség évi költségvetése 12.000 pengő. Anyakönyvi területéhez tartozik S község. Az iskolának 48 tanítványa van és Friedmann Valéria tanító vezeti. A Talmud-Tóra 26 tanítványal Klein Mayer hitoktató vezetésével működik. A háborúban 80-an vettek részt, közülük 12 hősi halált halt. A hitközség mai vezetősége: Kohn Herman rabbi, Groszmann Lipót elnök,

Rubin Salamon és Weisberger Éliás alelnökök, Lusztig Sándor pénztárnok, Sternberger Mór ellenőr, Basch Izidor templongondnok, Horovitz Béla szegény-gondnok és Lówi Sámuel jegyző.

Deréki Antal*, színész és színműri, szül. Szentesen 1849. Tizennyolc éves korában színész lett, vidéki társulatokkal bejárta egész Magyarországot, több ízben színigazgató is volt. Nagy színműri tevékenységet fejtett ki. Sok színdarabot fordított németből, olaszból és franciából. Eredeti darabjai: *Buzavirág*, *Elleven ördög*, *Két dudás egy csárdában*, *Szép asszony kocsisa*, *Kondorosi szép csaplárné*, *Gábor Áron*, *Napraforgó*, *Dreyfus kapitány*, *Vándorkomédiások* c. novellás kötetet írt. Sz. G.

Derera Izrael, gyáros, szül. Temesváron 1827. megh. u. o. a század elején. Ősi spanyol-zsidó család sarja, mely évszázadokkal előbb költözött be Castiliából Szalonikibe és Temesvárra. A név a De Herrera spanyol név rövidítése. A Krim-háború után jelentékeny terményüzletet alapított s a hazai kereskedelem, különösen a temesvári pénzpiac sokat köszönhetett fáradozásainak. Állandó összeköttetést tartott fenn a Balkán államokkal, Németországgal és Svájjal. 1873-ban D. nagy áldozatokat hozott, hogy a kereskedőket a bukástól megmentse. Tagja volt az orsz. millenáris kiállítás nagybizottságának. Alapítója és választmányi tagja volt a Dél-magyarországi Történelmi és Régészeti Társulatnak és számos jótékonyági intézménynek. Magyar nemességet kapott. S. R.

Déri, 1. Ferenc, ny. alpolgármester, szül. Endrődön 1874 nov. 1. A budapesti egyetemen tanult előbb matematikát, majd jogot s miután a doktorátust letette, 1895. a főváros szolgálatába állott. 1904-ben tanácsjegyző és az V. ker. h. előjárója, 1910. tanácsnok lett s előbb a jogi, ipari és rendészeti ügyeket, 1912-től kezdve pedig a közoktatási ügyosztályt vezette. 1915-ben a főváros egyik alpolgármesterének választották meg s alája tartoztak a pénzügyi, szociálpolitikai és közoktatási ügyek. 1920-ban kibuktatták állásából ezért nyugalomba vonult. 1925-ben törvényhatósági bizottsági taggá választották meg.

2. D. Jenő, operaénekes, szül. Szolnokon 1869 aug. 19. A Zeneakadémián tanult, majd több vidéki színpadon működött, mint hőstenor, 1900 óta pedig a M. Kir. Operaház tagja. Főbb szerepei voltak: Eleázár (*Zsidónő*), Mime (*Siegfried*), David (*Mesterdalnokok*), Kormányos (*Bolygó hollandi*).

3. D. Kálmán, festő, szül. Bácsan (Bács-Bodrog vm. 1859.). Gyermekkorát Baján töltötte, majd Bécsbe ment és itt szülei kívánságára nyomdász-mas lett. Már 17 éves korában azonban a bécsi képzőművészeti akadémiára iratkozott. 1880-ban Budapesten egy egyházi festészeti pályázaton Szent Agoston vázlatával az első díjat nyerte el. 1884-ben Münchenbe költözött, egy ideig Löffler mellett tanult, azután önállóan dolgozott. A Műcsarnok 1880. tavaszi kiállításán állított ki először. Münchenben akt-tanulmányokat és csendéleteket festett. Utoljára 1908. Budapesten rendezett gyűjtmenyes kiállítást. Több metszete és rajza van a Szépműv. Múzeum gyűjteményében. F. B.

Der Jude. Zsidó folyóirat, Bettelheim Sámuel szerkesztette Kassán 1866. Pár szám után a folyóirat megszűnt.

Derósó (*derása, h.*) hitszónoklat. Vulgo: *dróse*. Szó szerint magyarzatot, szűkebb értelemben bibliamagyarzatot jelent. A mai nyelvhasználat a német-zsidó zsargonban mondott moralizáló vagy talmudikus tartalmú beszédet nevezi D.-nak. A hitszónoklásnak ez a formája jórészt orthodox községekben dívik. A D. nincsen időhöz vagy különös alkalomhoz kötve, de legalább négy D.-t már a hagyomány is követel, mégpedig pészach (l. o.) ünnepet és a jom hakippurimot megelőző szombatokon (sabbósz hagódol, sabbósz suvó) rendszerint halachikus (törvénytárgyaló) tartalommal, az első sofárfúvás előtt (ros hasono első napján, ha ez szombatra esik, úgy a második napon) és kol nidre (l. o.) estén. Több orthodox községben más kiemelkedő napokon is van D., különösen (és ez mindenütt) ádár 7-én az év nagy halottai emlékére. A D. egyik fajtája manapság a perek-előadás is. Szombat délutánonként (pészach és ros hasónó között) az *Atyák mondásai*-ból tart a rabbi előadást. Ebbe a körbe tartozik a sovuósz és hosónó rabbó éjjelein mondott aggádikus előadás is.

Der Ungarische Israelit. Németnyelvű független ujság, mely az egész magyar zsidóság érdekeinek képviseletét tűzte ki programjával. A lapot 1874. indította meg Budapesten Back Ignác.

Der Ungarisch-jüdische Bote. A hagyományhű zsidóság organuma volt. 1882-ben indult meg Ungváron Gabel Jakab szerkesztésében. Fár szám után a lap még ugyanazon évben megszűnt.

Déry, 1. József, orvos, szül. Budapesten 1818., megh. u. o. 1891 márc. 17. A pesti egyetemen tanult s ott avatták 1842. orvosdoktorrá. Haláláig mint orvos működött szülővárosában. Az első magyar orvosok egyike volt, aki elmeegógyászattal foglalkozott. Munkája címe: *Hogyan kell az elmezavarokat kezdetükben orvosolni?* (Erlenneyer után, 1864). Írt azonkívül a «Gyógyászat»-ba és a «Chirurg. Presse»-be számos cikket.

2. D. Julia, író, szül. Baján 1864 aug. 10., megh. 1899 márc. 31. Családja 1872 táján vándorolt ki Magyarországból és Bécsben telepedett le. Első irodalmi kísérleteit magyar nyelven írta. Először színpadra akart menni, de 1889. már az irodalommal foglalkozott. 1890-ben Párisba került. 1890-ben megalapította a Münchener Intime Theatert. Ugyanebben az évben a berlini Freie Bühne nagy sikerrel hozta színre *D' Schand c.* színművét. Ernst von Coburg-Gotha herceg udvari színházában *Es fiel ein Reif c.* darabja került előadásra. Belekeveredett a Dreyfus-perbe, majd 1899 márc. 31., amiatt való elkeseredésében, hogy egy norvég építész felbontotta vele való eljegyzését, leugrott emeleti lakásának ablakából és összezúzta magát. Novellái egy túláradó szenvedélyes temperamentum alkotásai. Ismertebb művei: *Hoch Oben*, *Das Amulet*, *Die Selige Insel*. Petőfi több versét lefordította németre. Sz. G.

4. D. Tibor, költő és elbeszélő, szül. 1894. *Lia c.* elbeszélésével tűnt fel, amelyben szuggesztív erővel rajzolta meg egy őrült belső életét.

Néhány naturalista novellát írt, majd a háború utáni «izmusok» hívévé szegődött. A magyar «avantgarde» egyik figyelemreméltó képviselője. Verseit (*Ló, búza, ember; Énekelnek és meghalnak*) az asszociációk merész, alig követhető ugrásai és dús dekorativitás jellemzik. Regényei: *A héthangú kiáltás; Alkonyodik; A bárányok elvéreznek*. Az utóbbi az expresszionista regény érdekes magyar példája. K. A.

Dés (*Dej, R.*), Szolnok-Doboka vm. székhelye 12.500 lak., ebből 3224 zsidó. Régebben csak a város környékén levő falvakban laktak zsidók, akik közül 1834 óta egyesek behúzódtak a városba, hol mint városi ingatlanok hasznobérlői éltek. De csak miután az 1848: I. t.-c. kimondta Erdély lakóinak jogegyenlőségét, szűnt meg a hatóságok ellenállása letelepedésükkel szemben. 1855. már 70-en vannak a városban. 1858. okt. 7. anyakönyvet nyitnak, melyet visszamenőleg 1850-től vezetnek s melyet Friedmann Ábrahám «Siebenbürger Erz-Rabbi» pecsétjével hitelesített. 1861. hitközségi alapszabály készült, ugyanakkor templomtelket vásárolnak, hol a templomot és a rituális fürdőt 1863. fel is építik, miután az előző évben rabbist választottak Paneth Mendel, «Mendele Dés» alóri rabbi személyében, aki megh. 1884. Több Talmudmagyarázó művet írt. Utóda volt fia Mózes 1885—1903, azóta az ő fia Jechezkel tölti be a rabbisiztséget. 1858—1862 között alakult a Chevra Kadisa, 1884. elemi iskola létesült, 1890. Sász Chevra, 1889. Nőegylet, 1899. Leányegylet. Az új templomot 1907. avatták. Paneth Mózes ideje óta a községben a chászidikus irányzat honosodott meg. E. M.

Dessauer, 1. Gabriel L., rabbi, szül. Nyitrán 1805., megh. Balatonfőkajáron 1878 jún. 1. Tanítványa volt Szófer Mózes pozsonyi főrabbinak és negyven évig működött Balatonfőkajáron, Kiváló hebraista és tanult teológus volt. Önállóan megjelent művei: *Das Buch Hiob*. Übersetzt und commentiert (Pressburg 1838); *Jad Gabriel* (u. o. 1838), mely a *Jóre Deá*-hoz írt magyarázat; *Ha-Ariel* (Budapest 1859), mely R. bar Chónó talmudszerző tanításainak magyarázata; *Siré Zimró*, a Genesis egyrészenek magyarázata és *Degel ha-Levi*. Predikációs gyűjteménye is jelent meg *Homiletische Skizzen* (Buda 1862.) címen. Héber verseket is írt. Fiai voltak D. Moritz meiningeni rabbi (l. o.) és D. Julius teológiai író (l. o.) S. R.

2. **Julius**, teológiai író, Gábrriel fia, szül. Nyitrán 1832. Tanulmányai végeztével néhány évig Újpesten volt rabbi. Önálló alakban megjelent munkái: *Die fünf Bücher Moses*. Nebst dem Raschi-Commentar. Punktirt, leichtfasslich übersetzt und mit Anmerkungen versehen (Budapest 1863. és több kiadás); *Schulchan Aruch u. Orach Chajim*. Deutsch bearbeitet (2 részben, u. o. 1868); *Spruch-Lexikon des Talmud und Midrasch* (u. o. 1876); *Schlüssel zum Gebetbuche* (u. o. 1878); *Perlenschatz*. Philosophische Sentenzen in alphabetischer Reihenfolge (u. o. 1880); *Der jüdische Humorist* (u. o. 1899). S. R.

3. **D. Moritz**, német rabbi, szül. Balatonkomárom 1842 máj. 24., megh. Meiningenben 1895 ápr. 17. Fia volt *D. Gabriel* rabbinak (l. o.). Várpalota-

és Székesfehérváron tanult Talmudot, majd a breslauer szemináriumban rabbiképesítést, az egyetemen pedig filozófiai doktorátust szerzett. Előbb Köthenben, 1881-től kezdve pedig Meiningenben lett kertletti rabbi. Művei: *Spinoza und Hobbes*. Begründung ihrer Staats- und Religions-theorien durch ihre philosophischen Systeme (Breslau 1868); *Daniel*, in sieben Kanzelreden für das Neujahrs- und Versöhnungsfest (u. o. 1875); *Der Sokrates der Neuzeit und sein Gedankenschatz*. Sämtliche Schriften Spinozas gemeinverständlich und kurz gefasst (Köthen 1878); *Der deutsche Plato*. Erinnerungsschrift zu Moses Mendelssohns 150-jährigen Geburtstage (Berlin 1879); *Blüthen und Knospen der Humanität aus der Zeit von Reuchlin bis Lessing* (Zürich 1881); *Humanität und Judentum* (Leipzig 1885). S. R.

Detre László*, orvostanár, bakteriológus, szül. Nagysurányban 1874. A budapesti egyetemen lett orvos, majd állami ösztöndíjjal Bécsbe, ezután Párisba ment. A Pasteur-intézetben eredményes kutatásokat végzett a tifusz-immunanyagok eredetéről. Teóriáját «Antigén-teória» néven azóta a tudomány általánosan elfogadta. A vérsajtók felismerésének módszerét a törvénytörvényes orvostanban ő alkalmazta először. Nevéhez fűződik az elkülönítő tuberculin-reakció az emberi tbc. emberi vagy állati eredetének kimutatására. A Wassermann-reakciót ő alkalmazta először az emberi patológiában. Újabb felfedezései: a nevével elnevezett serológiai gátlási tünet, valamint az állati vérhas okozójának felismerése. 1901-ben megalapította az első magyar széruminézetet: a Jenner-Pasteur intézetet. Ő állította elő elsőnek hazánkban az állatorvosi szérumokat, nevezetesen a lépfene, a sertésorbánc szérumát. Az állati lépfene első sikeres szérumos gyógyításai a világirodalomban az ő nevéhez fűződnek. 1906-ban a sercegőszök szérumát fedezte fel. 1903-ban egyetemi magántanár; 1906—1919-ig a Charité poliklinika tbc. osztályának vezetője. A háború alatt törzsvorosi minőségben eredményesen vezette a kiütéses tifusz, vérhas, kolera és más járványos betegségek elleni küzdelmet. 1918-ban a Hungária szérumművek r.-t.-ot, alapította meg és vezeti ma is. Kiterjedt szakirodalmi munkássága magyar, német, angol, francia, olasz és román nyelvű orvosi, állatorvosi, bakteriológiai és természettudományi szakfolyóiratokban került a nyilvánosság elé. Főművei: *Parasitologia* (a Kétly-féle Vademecumban); *Impfstoffe und Sera* (1903, olaszul 1905); *Az immunitástan tankönyve*. S. R.

Detsinyi, 1. Frigyes, gyógyfűáru nagykereskedő, szül. Perkatán (Fehér vm.) 1857. A gyógyfüvekre vonatkozó tudományos kutatásainak eredményeit *A gyógynövények műveléséről* című tanulmányban írta meg.

2. **Lipót**, orvos, szül. Gyömörén (Fehér vm.) 1819 1847-ben kapta diplomáját. A szabadságharc alatt a komáromi honvédkórház igazgató-főorvosa volt. Szakeikket a Zeitschrift für Natur u. Heilkunde hasábjain és a Magyar Orvosok és Természettudósok Munkálataiban jelentek meg. Önálló művei: *Mózes törvényhozási észtana*. *A héber gyógytudományának rövid vázlatja* (Buda 1847).

Deutsch, 1. Adolf, a budapesti orth. izr. hitközség tanintézeteinek igazgatója, szül. Magyarországon 1888. Jesivákat végzett, rabbi lett, majd a bécsi egyetemen nyert tanári oklevelet és bölcsészdoktori címet. Megszervezte a budapesti orth. izr. hitközség polgári fiú- és leányiskoláját és modernné fejlesztette a hitközség elemi iskoláit. Hazai és külföldi zsidó folyóiratokban számos pedagógiai cikke jelent meg.

2. D. Andor közgazdász, az aradi zsidó hitközség alelnöke. Évtizedek óta kimagasló szerepet játszik az aradi zsidóság kulturális, gazdasági és egyházi életében. Több intézmény elnöke, Arad és Temesvár törvényhatósági bizottságának tagja volt, majd a román impérium alatt az aradi városi tanács tagja. Sz. I.

3. D. Antal (kemenesmihályfai), hírlapíró és közgazdász, szül. Budapesten 1848 okt. 21., megh. u. o. 1920 jún. 19. Kiképeztetését külföldön nyerte s hosszabb időt töltött Párisban is, majd a Pester Lloyd közgazdasági rovatvezetője lett. A magyar közgazdasági élet minden fontos kérdéséhez hozzászólt és cikkeivel gyakran megmutatta azt az irányt, mely közgazdasági életünk felvirágoztatásához vezet. Közgazdasági téren szerzett érdemei elismerésül 1896. a Ferenc József-rend lovagja lett, 1904. pedig magyar nemesseget kapott. Munkatársa volt a Nemzetgazdaságtani Szemlének is és a Párisban megjelenő Marché Financiernek. Önállóan megjelent művei: *A magyar vásárok története* (1873); *25 Jahre ungarischer Volkswirtschaft und Finanzen* (1892); *Rückblick auf die ungarische Volkswirtschaft* (1908-tól évenként megjelent); *A Pesti Lloyd Társulat ötven éves története* (1904). S. R.

4. D. Antalné (kemenesmihályfai), sz. Böhm Vilma, szül. Győrött 1860 jan. 27. *Böhm Jakob* (l. o.) leánya. Iskoláit Budapesten végezte. Karitativ, társadalmi és zsidó jótékonyági mozgalmakban évtizedek óta vezető szerepet játszik. Hosszabb ideig alelnöke volt, 1926 óta pedig társelnöke az Apponyi Poliklinikának. 1917 óta elnöknője a Pesti Izraelita Nőegyletnek, melynek fejlesztése és jótékonyági intézményeinek kiépítése körül agilis és fáradhatatlan tevékenységével nagy érdemeket szerzett. A Magyar Nőszövetség vezetőségében is helyet foglal mint a Nőegylet delegátusa. V. A.

5. D. Aron Dávid, rabbi, szül. Raudnitzban (Morvaország) 1812., megh. Balassagyarmaton 1878 ápr. 26. Nagyatyjánál tanult, aki szülővárosának rabbija volt, azután a prágai, majd a pozsonyi jesivákat látogatta s ez utóbbi helyi Szófer Mózes kedvence tanítványai közé tartozott. Előbb Irsán működött, majd Budapesten, az itt tartott jesiván, a negyvenes évek elején. 1846-ban Sebes község, 1851. Balassagyarmat rabbija lett. A reformmozgalom idején és 1868. kongresszuson az egyik legengesztelhetlenebb, de egyik legjelentékenyebb vezetője is volt a harcias orthodox községek legális elismertetésében. D. szimpatizált a chászidizmussal is, s ő maga szigorú askéta volt. A rituálék megtartásánál szélső konzervatív volt. Bűnnek bélyegezte, ha valaki olyan templomban imádkozott, ahol az almemor nem a kö-

zépen állott. Responsumait *Goren Dóvid* c. alatt írta D. József Izrael adta ki (Paks 1885). S. R.

6. D. Dávid ben Menachem Mandel, rabbi, kiváló talmudtudós, szül. 1756 körül, megh. 1831. Előbb Szerdahelyen, 1810-től kezdve Vágújhelyen volt rabbi s mint ilyen, a XIX. század elején a legkiválóbb magyar rabbitekintélyek közé számított. Jellemének nagyságát általában elismerték, elejtett bölcs mondásai pedig szállóigékké váltak. Mint filantróp is nagy hírnévnek örvendett, mert jótékonyágában nem ismert határt. Művei: *Óhel Dávid* (I–II. Bécs, 1819–25), különböző Talmudtraktátusok magyarázata; ugyanilyen címen 1836. Pozsonyban is megjelent tőle két Talmudtraktátushoz magyarázat; *Chelek Rison mi-Saáloszu-Tesuwosz ha-Geonim*. Responsumait barátja, Eleazár Semen Rokéach gyűjtötte össze és adta ki.

7. D. Eliezer, rabbi, szül. a Kassa mellett levő Petrán 1850. 1877–97-ig Hanschowitzon működött. Kiváló tudományosságának híre csakhamar eljutott hazájába is és a bonyhádi hitközség rabbijának választotta meg. Bonyhádi jesiváját több mint 800 tanítvány látogatta. Magyarországi és külföldi rabbikkal széles terjedelmű tudományos levelezést folytatott. Nyílt elenzéke volt a neolog irányzatnak és a cionizmusnak egyaránt. 1926-ban halt meg. Művei: *Jáánu beköl* (a hangos imáról); *Tevuosz haszóde* (talmudi glosszák); *Chelkász haszóde* és *Pri haszóde*.

8. D. I. Ernő, rabbi, szül. Pápán 1886 jan. 8. Teológiai tanulmányait a bécsi Teologische Lehranstalt-ban végezte, bölcsészetet a bécsi és prágai egyetemeken hallgatott. 1912-ben Karánsebesen választották meg rabbinak, 1924. Nagyszentmiklóson, 1927 szept. óta működik Brassóban. A világ háborúban Bécsben és az olasz harctéren tábori lelkész volt. Több tanulmánya jelent meg az újhéber irodalomról. Szónoklatái könyvalakban is megjelentek.

9. D. II. Ernő orvos, szül. Budapesten 1872. szept. 19. Orvosi diplomáját a budapesti egyetemen szerezte meg. Nyolc évig volt Bókay professzor asszisztense a Stefánia gyermekkórházban. Jelenleg az «Ingyentej» poliklinika igazgató-főorvosa. Ismert gyermekgyógyász specialista, aki több egyesület (Izr. fiúárva-ház, Siketnémák intézete, Omike, Mikéfe, Országos Gyermekvédő Liga, Stefánia Szövetség stb.) keretében intenzív szociális, gyermekegészségügyi és védelmi munkát végez. Számos egészségügyi kiállítás rendezésében vett részt s igazgatója volt az 1926. Budapesten rendezett embervédelmi kiállítás tudományos részének. Sok egyesületben tartott egészségügyi tanfolyamokat, s az utolsó 25 év nemzetközi orvosi és gyermekgyógyászati kongresszusainak javarészen mint előadó szerepelt. A felekezeti életben is tevékeny részt vett mint a Pesti Izr. Hitközség képviselőtestületi és választmányi tagja. Különböző orvosi szaklapokban, valamint napilapokban sűrűn jelennek meg elméleti és gyakorlati irányú, népszerű és tudományos cikkei és tanulmányai. A Berend Miklós szerkesztésében megjelent *Gyermektherápia* és a Lányi Márton által kiadott háborús szociális vonatkozású könyv munkatársa. V. A.

10. *D. Henrik*, pedagógus, szül. Bánban (Trencsén vm.) 1822., megh. Budapesten 1889 dec. 18. Több jesiván tanult Talmudot és egyszersmind a világi tárgyakban is kiképezte magát. Előbb Lovasberényben és Kecskeméten, majd 1859. a Pesti Izr. Hitközség Talmud Tóra iskoláiban működött. 1868-tól kezdve az Orsz. Izraelita Tanítóképző és gyakorló iskola igazgatója. 1869—72. közt szerkesztette a Magyar Izraelita Közlönyt, az Orsz. Izr. Tanítóképző Értesítőjét pedig 1866—1885-ig, részt vett az Izraelita Magyar Egylet és az Orsz. Kongresszus kezdeményezésében ómaga is kongoesszusi képviselő volt és sokat tett a zsidók magyarosítása terén. Az 1877. megnyitott Rabbiképzőnek tizenkét évig volt tanára és itt a talmudi bevezetést adta elő. Számos értekezése jelent meg magyar, német és héber szaklapokban. Önállóan megjelent munkái: *Héber Grammatika* (1859); *Az atyák erkölcsi mondatai*. Zsinagógai és iskolai használatra (1866., melyet számos kiadás követett); *Hit- és erkölcsstan* (Székesfehérvár 1884); *Eletforrás vagyis mőzesi vallástán* (4 f. Bp. 1877—79); *Kis szótár az elemi iskolákban való vallásoktatás céljából* (1887); *Mózes öt könyve*. Massoretikus szöveggel és magyar fordítással (Öt kötetben 1887—89); *Izrael könyörgései* (kitűnő fordítással, számos kiadást ért el).

S. R.

11. *D. Ignác*, festő, szül. Vágvecse (Nyitra vm.) 1846. Az 1890-es években még élt Münchenben. A müncheni akadémián tanult (1868—73). Kiállított Budapesten a Képzőművészeti Társulat 1872. évi kiállításán (*Tanulmányában megzavart tudós*) és a Mücsarnok 1897/98. évi téli kiállításán (*Elszenderülve*).

F. B.

12. *D. I. Jakab*, vágvecsei rabbi, szül. Köpcsényben 1778., megh. Vágvecsén 1868. fia volt *D. Menáchem* köpcsényi rabbinak.

13. *D. II. Jakab*, a zsidó gyermekvédelem úttörője, szül. 1835., megh. 1907. A Pesti Izr. Hitközség fiúárvaházának megalapítója és elnöke volt. Egész életét a zsidó szociális tevékenység javára szentelte. A Pesti Izr. Hitközségnél templomi előljárói tisztséget töltött be, és munkássága itt is szervesen összeforrott a Pesti Izr. Fiúárvaház munkájával.

K. D.

14. *D. Jenő*, szocialista politikus, magántisztviselő, szül. Mislán 1879. A Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetségének főtitkára. Nagy érdemei vannak a kereskedelmi alkalmazottak s magántisztviselők megszervezésében. Tevékeny tagja a Szakszervezeti Tanácsnak, a Szociáldemokratapárt vezetőségének és az Általános Fogyasztási Szövetkezet igazgatóságának. Szerkeszti a «Magánalkalmazott»-at. A szociálpolitikai kérdések alapos ismerője. Mint a fővárosi bizottság tagja részt vesz a közéletben is. Városházi felszólalásait az alapos szakismeret jellemzi.

T. Zs.

15. *D. I. Menáchem*, németpalánkai rabbi, szül. Vágújhelyen 1819., megh. Vukováron 1904. Teteműködési helyén helyezték nyugalomra. Atyja volt *D. Ezékiel* rabbi, az *Óhel Dóvid* híres szerzőjének fia. Előbb szülővárosában volt rabbi-helyettes, majd 1848. Galántán, később Német-Palánkán lett rabbi. Itt rendezte sajtó alá nagy-

atyjának *Óhel Dóvid* (Ungvár 1864) c. művét. Halachikus levelezéseit a Rasban döntvénytár II. kötete közli. Műve még *Imré Jóser* (Ungvár 1864).

16. *D. II. Menáchem*, verbóci rabbi, hasonnevű tudós unokája, *D. Dávid* rabbinak (l. o.), az *Óhel Dóvid* szerzőjének fia. Halála előtt egy évvel leköszönt hivataláról és Nagyszombatba költözött, ahol 1876. halt meg.

17. *D. III. Menáchem*, köpcsényi rabbi, *D. Mordechaj* (l. o.) galgóci rabbinak, a *Mor dërór* híres szerzőjének fia, *D. Dávid* (l. o.) rabbinak, az *Óhel Dóvid* szerzőjének atyja. 1750—62-ig Nyitrán, attól kezdve 1780-ig a morvaországi Tucapon működött 1785. bekövetkezett haláláig.

18. *D. Mór*, festő, szül. valószínűleg Budán 1815 körül, 1866. még élt. Egyike a múlt század 40-es éveiben Bécsbe szakadt magyar festőknek és úgy látszik, ott is halt meg. Pesten és Rómában végezte tanulmányait. Olaszországhól visszatérve egy ideig Pesten dolgozott, de azután Bécsbe költözött. Résztvett az 1834. első pesti Műkiállításon. 1843-ban *Pannónia a szépművek pártfogója* c. képét, 1846. *Ruth és Boáz*, valamint az irodalom és színpadon akkor divatos zsivány romantikából merített *Olasz haramia-család* c. képét, továbbá életképeket: *Az erdész*; *Pipereasztal* (1858); *A megrivézett leves* (1858) állított ki a pesti műegylet kiállításain.

F. B.

19. *D. Mordecháj*, galgóci rabbi a XVIII. században, megh. u. o. 1773. Tanítványa volt Oppenheim Dávid prágai főrabbinak. 1712-től kezdve Polinban és Caslovban működött s az utóbbi helyt írta *Mor Dërór* (Prag. 1738) c. művét. Majd Csehországot a háborus viszonyok miatt elhagyta és 1740-től Galgócon volt rabbi haláláig. Fia volt *D. Menáchem* (l. o.) nyitrai, unokája *D. Dávid* (u. o.) rabbi, az *Óhel Dávid* szerzője.

20. *D. Lipót* filantróp, szül. Óbudán 1841., megh. u. o. 1913. Fiatal korától kezdve élénk részt vett az óbudai hitközség életében. Később mint a hitközség alelnöke, majd mint a Chevra Kadisa elnöke és örökös díszelnöke minden idejét és energiáját a hitközség fellendítésének és a szegények istápolásának szentelte. Jótékonyágáért a «Der Armenvater von Óbuda» melléknevet kapta.

V. A.

21. *D. Samu*, szül. Óbudán 1858., megh. u. o. 1923. Hosszú ideig volt az óbudai hitközség alelnöke. Szívvel-lélekkel dolgozott a hitközség fejlesztésén s nagy érdeme, hogy a hitközség adminisztrációját modernizálta.

22. *D. Sámuel* filantróp, szül. 1830., megh. 1916. Tagja volt annak a kuratóriumnak, melyet Fochs Antal (l. o.), az Izr. Siketnémák Orsz. Intézetének megalapítója végrendeletileg az intézet megalapításával és megszervezésével bízott meg. Mint jótékony, áldozatkész emberbarát, vagonának és idejének tekintélyes részét az embervédelem szolgálatába állította. Később a Pesti Izr. Hitközség alelnökévé választották, majd pedig a siketnéma intézet elnökévé nevezték ki, mely tisztséget haláláig megtartotta.

K. D.

23. *D. Vilmos*, zongoraművész és zeneszerző, szül. Budapesten 1825., megh. u. o. 1896 máj. 28. Zenei tehetsége már igen korán megnyilvánult. Képességeit mint Thern Károly és Erkel

Ferenc tanítványa fejlesztette. Kitünő zongoravirtuóz volt, aki külföldön is, a közönségnél és kritikánál egyaránt, nagy sikereket aratott. Szép tevékenységet fejtett ki a zenepedagógia terén is. Legnagyobb érdeme azonban Budapest zenei életének fejlesztése és kiszélesítése. Jelentékeny része van abban, hogy szakadatlan propagandájával, koncertjeinek nemes izléssel összeválogatott programjával és egyéni hatásával jelentékeny közönséget szerzett a klasszikus zene remekeinek. Mint zeneszerző klasszikus orkesztrális műveknek zongorára való hatásos átírásával tűnt ki.

K. K.

Déva (*Deva*, R.), rtv. Hunyad vm. 8664 lak. A zsidó hitközséget 1851. Hartstein Bernát, Roth Herman, Werner Salamon, Preisich József, Büchler Ábrahám, Breier Fülöp, Laufer Salamon alapították. Werner Salamon és Hirsch Adolf voltak az első előjárók, az előbbi szervezte meg a rabbihivatalt. Első rabbijául dr. diósi Wesel Sámuel választotta meg a hitközség, amely gyorsan fejlődött. Templomot már alapításának évében épített egy e célra átalakított lakóházból. 1852-ben megalapította a Chevra Kadisát, 1900. a Nőegyletet, 1925. az Árvagondozót. Egyéb intézményei közül folemlítendő a Talmud Tóra, amelyet 1925. Fischer Gyula főrabbi, Diamant Jakab, Riesel Ábrahám és Heller Mihály alapítottak, továbbá az Ifjúsági Kultúregylet, amely az ifjúság zsidószellemű nevelésével foglalkozik. 1921-ben imaházat építtetett, 1925. pedig átépíttette és megnagyobbította 1851. épült templomát Mahler Ignác műszaki főtanácsos tervei szerint. Az építési költségeket a hitközségi tagok önkéntes hozzájárulásaiból fedezték. A hitközség tagjainak nagy része kereskedő, többen nagyobb közgazdasági vállalkozással emelték a város jólétét. Hirsch Adolf a vármegye első könyvnyomdáját és az első megyei újságot alapította, Seiger Gottlieb húskiviteli vállalatot, amely 10 tisztviselőt és 52 munkást foglalkoztat, Gál Nándor a Dévai Takarékpénztári rt-ot, a dévai műmalmot, az Erdélyi egyesült kereskedelmi rt-ot és a Transylvanai kőolajgyárat, Blum Zsigmond az Erdélyi Butorgyár és az Agrária gyümölcs értékesítő rt-ot. A hitközség 212 családban 829 lelket számlál 204 adófizetővel. Ezek között 2 nagykereskedő, 96 kereskedő, 1 nagyiparos, 45 iparos, 3 gazdálkodó, 9 ügyvéd, 5 orvos, 2 mérnök, 16 köztisztviselő, 20 magántisztviselő, 1 vállalkozó, 1 magánzó, 9 egyéb, 6 munkanélküli és 4 közadakozásból él. Évi költségvetése 562.000 lei. Blum Zsigmond 1928. a legjobb zsidó tanuló évi jutalmazására 6000 leies alapítványt létesített és annak kezelését a hitközségre bízta. A hitközség élén állanak: Fischer S. Gyula főrabbi, dr. Lőrincz Izsó elnök, Nussbaum Miklós alelnök, Grünwald Ferenc pénzügyi alelnök, dr. Ringwald Arthur ügyész, Grün Albert titkár, Heller Mihály ellenőr, Diamantstein Jakab templomgondnok, Rafael Izsák gondnok, Klein Ignác jegyző. A Chevra Kadisa elnöke Werner Rudolf, a Nőegylet özv. Erős Aladárné, az Árvagondozó Blum Zsigmondné.

Devecser, nagyk. Veszprém vmegyében 4233 lakossal. A zsidó hitközség alapítására vonatko-

zólag nincsenek adataink, mert 1840. körül egy nagy tűzvész alkalmával a hitközség összes épületei leégték és az irattára is elhamvadt. megmaradt Chevra könyvekből és a régi sírkövekből az mégis megállapítható, hogy 150 évvel ezelőtt már működött a hitközség. 1770-ben alakult meg a Chevra Kadisa, amelynek alapítói Frisch Áron, Oppenheim Eliás, Sauer József és a Mautner-család voltak. Az első rabbi Löwi József volt. Utána dr. Cohen József, Stern Mór és dr. Links Izsák lelkészkedtek. Az elem. iskola 1820 körül létesült és fennállása óta magyar nyelven tanítanak benne. Időközben Faludi Gábor (l. o.) is tanított az iskolában. Jelenleg 22 tanítványa van és Frommer Henrik vezetése alatt áll. 1880-ban megalakult a Nőegylet, amely 58 tagot számlál. A régi templomot 1894. restaurálták és az újjáépített templomot dr. Fischer Gyula (l. o.) akkor még győri főrabbi avatta fel. A költségeket nagyrészt gróf Eszterházy Ferenc adományából fedezték, aminek jeléül az Eszterházy család cimereit elhelyezték a templomban. A háborúban 60-an vettek részt, közülük 12 elesett a harctéren. A forradalmi idők zürzavarában Komlós Jenő eltűnt. A hitközség birtokában levő alapítványok a háború után devalválódtak. A hitközség kongresszusi alapon áll és a XII. községerülethez tartozik. 53 családban 248 lelket számlál. Foglalkozásuk: 28 kereskedő, 20 más szabadpályán, 6 ügyvéd, 6 iparos, 3 orvos, 3 magánzó, 2 nagykereskedő, 2 gazdálkodó, 2 magántisztviselő, 1 vállalkozó, 1 tanító és 30 egyéb. 2 munkanélküli és 2 közadakozásból él. A hitközség évi költségvetése 5000 pengő. Anyakönyvi területéhez tartoznak: Somlóvásárhely, Somlójenő, Dobi, Túskevár, Noszlop, Pusztamiske, Borszörcsök, Oroszi, Apácatorna, Kerta, Kolontár, Alsó, felső és közép Iszkáz községek. Mai vezetősége: Mautner Hermann elnök, Schwartz Béla alelnök, Weisz Mór Chevra elnök, dr. Weisz I. Kálmán iskolaszéki elnök, Edelman Adolf ellenőr, Tihanyi Gyula pénztárnok és Herz Benó templomgondnok.

Devecseri, 1. *Emil*, szül. Budapesten 1877 dec. 16. Kolozsvár városi építési szakosztályának v. elnöke. Műegyetemi tanulmányai után mérnök lett és nagyobb állami és magánépítkezések körül tevékenykedett. Az építőművészettel tudományos alapon is foglalkozott és nagy része van a háború utáni építőipar feltámasztásában.

2. *D. Ignác*, író, szül. Devecserben 1841 máj. 21., megh. Budapesten 1899 jún. 26. a Neues Pester Journalnak és Politisches Volksblattnek évtizedeken át szerkesztője. Résztvett minden nagyobb fővárosi közéleti mozgalomban. A tiszazsárlári per idejében Eötvös Károly mellett működött mint tudósító. Kötetekre menő cikket írt zsidó folyóiratokba is. 1899-ben 50 éves születésnapját az egész magyar íróvilág ünnepelte.

Dévény Jenő, költő, szül. Újpesten 1879. Családi neve: Deutsch Jenő. Ügyvédi gyakorlatot folytat. A proletárdiktatura után letartóztatott. Szabadonbocsátása után Bécsbe ment s itt írt versei a bécsi magyar lapokban s a Népszavában jelennek meg. Költészetét mély lírai érzés és egyszerűség jellemzi. Önálló kötetei: *Bécsi erdő*;

Bécsi miniatürök; Bécsi csendes müzsika. Azonkívül megírta a bécsi emigráció történetét.

Dëvorim (*Széfer*), 1. *Isméllések könyve.*

Dézsma. Az egyháznak fizetett adó volt a föld termése után. Zsidó földművelők és földbirtokosok ép úgy, mint keresztények a dézsmát a püspököknek fizették. Valószínűleg később Kálmán király is azért rendelte el az 1101—1102-i országgyűlésen, hogy a zsidó földművelők és birtokosok püspöki székhelyeken lakjanak, mert így könnyebben lehetett a D. pontos fizetését ellenőrizni (1. *Kálmán király rendelete*). A D.-fizetéssel kapcsolatban a zsidókról ismét csak III. Béla tesz említést a pécsi püspökség számára 1190. kiadott kiváltságlevelében. A király ebben elrendeli, hogy az ország minden szabad vagy szolgálombere, szaracénus vagy szláv, paraszt, *zsidó*, vagy keresztény tartozik a papságnak dézsmát fizetni, amint azt Mózes könyve és az evangéliumok egyformán előírják. 1233 után, mikor már a zsidókat számos joguktól megfosztották, a dézsmát akkor is fizetniük kellett. A papi tized kötelező fizetése évszázadokon keresztül tartotta magát és ez a törvény valósággal kiszolgáltatta a zsidókat a tizedszedők önkényének. 1513-ban, Ulászló uralkodása alatt Bakacs esztergomi érsek-bíbornok tizedszedői annyira nyomorgatták a zsidókat, akik az ő érsekségében laktak legnagyobb számban, hogy Ulászló Mendel Jakab (l. o.) zsidó prefektus kérelmére utasította az esztergomi érsekséghez tartozó városok hatóságait, hogy a zsidókat Bakacs közegei ellen védelmezzék meg. U. L.

Dezső Alajos, festő és grafikus, szül. 1888. Párisban és Münchenben tanult. Főképp írókról és művészekről készült karikatúráival feltűnt már a háború előtt. A békekonferenciák és a népszövetségi tárgyalások vezető politikusaikról rajzolt ötletes és jellemző karikatúrái általánosan ismertté tették a névét. A legnagyobb külföldi világlapok állandó s keresett rajzolója. Rajzait többnyire *Derso* névvel szignálja. Kelen Imre (l. o.) társaságában több kitűnő karikatúra-albuma jelent meg külföldön. F. B.

Diamant, 1. *Gyula*, rabbi, szül. Nagyváradon 1868 ápr. 5. 1882—92. a budapesti rabbiképző növendéke, közben egy évig a berlini Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums hallgatója. 1891-ben avatták bölcsészdoktorrá Budapesten, rabbivá 1893. 1893 óta vukovári főrabbi és több magas szerb kitüntetés tulajdonosa. A horvát és szerb zsidók történetével foglalkozik. Önálló művei: *Az ima a zsidóknál* (Budapest, 1891.); *Egy főúri zsidó család a XVII. században*; *A zsidók története Horvátországban*. Cikkei a Magyar Zsidó Szemlében, a Magyar Izraelben, a Magyar Zsinagógában, a Jövőben, a Hitközségi Szemlében, az Egyenlőségben, a Szombati Ujságban, a Szombatban, az Imit Évkönyveiben, a legtöbb német és horvát tudományos zsidó folyóiratban jelentek meg.

2. *D. Izsó*, közgazdász Kolozsváron, szül. Vágújhelyen 1886. Kereskedelmi iskoláit Pozsonyban végezte. 1911-ben a vágújhelyi sodronyszeggyár vezetője volt. 1920-ban alapította a kolozsvári Sodronyipar r.-t.-ot, amelynek 1923 óta vezérigazgatója. Jelentős közgazdasági irodalmi tev-

kenységet fejt ki. A modern üzemvezetésről és többtermelésről számos tanulmányt írt. Unokaöccse Horn Edének (l. o.) és Horn Antalnak, a leningradi «Izvesztija» szerkesztőjének. Sz. I.

3. *D. Salamon (sabszai)*, pécsújfalvi rabbi, szül. Trebicsben, megh. Pécsújfalván 1865. Szófer Mózes pozsonyi rabbinak tanítványa volt és az ő ajánlatára választotta meg a gálszécsi, majd utóbb a pécsújfalvi hitközség rabbiának. Itt működött haláláig. Jesivája országos hírvű volt.

Diaspora (görög szó, a. m. *szétszóródás*, héberül *gólusz*), így nevezi a zsidó történelem (l. o.) a zsidók szétszóródását a görög-római kultúrterületen, mely később az európai keresztény és ázsia-afrikai mohamedán államok területére terjedt ki. Minthogy a zsidók mindezek a területeken már a jeruzsálemi Templom lerombolása s az állami önállóság megszűnése előtt, részben pedig azután nagyobb vagy kisebb számban laktak és élnek a mai napig, ennél fogva a D. a zsidóknak a különböző területeken való letelepedését és elhelyezkedését is meghatározza. A D. története ad felvilágosítást a zsidóknak a különböző államokban való szociális, gazdasági és jogi viszonyairól, melyek a keresztény államiség megszületésekor fennforogtak s amely viszonyok később különböző körülmények következtében rosszabb irányban megváltoztak. Az első nagyobb mértékű elvándorlás Palesztinából az idősámítás előtti 588. évben, Juda királyság ideiglenes megszűnésével kezdődött. Ekkor a zsidóság Mesopotámiában helyezkedett el s éppen a vagyonsabb része a többi visszaköltözése után is ottmaradt s valószínűleg nagyobb számban élt ott, mint Palesztina területén. Így az egész kaldeai, majd perzsa birodalmak területén volt nagyszámú zsidóság, de az összekötő kapesot továbbra is az újra épített jeruzsálemi Nagy Templom és a Szentírás képezte. Fokozódott a Keleten, főképp Szíriában és Egyiptomban való letelepülés a görög-makedoni térfoglalás idején a IV. században; az előbbi helyt a Szelenkida Antiochusok alatt kedvezőtlen volt a zsidóság helyzete, ami a Makabeusok szabadságharcára vezetett 167., míg a Ptolemeusok minden tekintetben respektálták a zsidók vallási és nemzeti szokásait s Alexandriának ebben a korban jelentékeny és gazdag zsidósága volt. A jeruzsálemi Templom lerombolásakor a zsidók már az egész görög-római világban letelepedtek, így nem csupán az említett részeken, hanem Rómában és Sziciliában is, azonban ez mind önkéntes letelepülés volt, melyet kizáróan nemzetgazdasági okok idéztek elő. A kényszerű letelepítés sem Titus császár műve volt, a Templom elpusztítása s Judaea provinciává tétele nem idézte elő azt, ami a köztudatban van, hogy t. i. a zsidóság hirtelen szétszóródott. Igaz ugyan, hogy a nagy esemény és megrázkódtatás jelentékeny el- és kivándorlást okozott s a nemzeti és hitéleti centrum Jeruzsálemből eltolódott a palesztinai Jabne, Szephorisz és Caesareába, továbbá Alexandriába és Antiochiába, de a nagy D. mégis a Bar-Kochba szabadságharc leverése után történt Hadrián és Traian császárok alatt. A Nagy Templom gyászos rombadőlése egyébként kényszer nélkül is kivándorlásra kész-

tette volna a zsidókat. A D. tulajdonképpen a nagymérvű deportálásokkal kezdődött, mert ezáltal települtek le tömegesen egy helyt a zsidók. Ilyen volt Vespasianus és Titus fogolyszállítmánya Rómába. Ezeket a polgári jog nélküli fogoly zsidókat maguk a zsidók, akik régebben éltek ott, váltották meg s ezek alapították az egész Itália területén a rendkívül nagyszámú zsidó hitközségeket, melyek különösen Dél-Itáliában és Sziciliában voltak eredetileg népesek s csupán a XV. század vége körüli üldözések (inkvizíció) miatt szűntek meg. Tudomásunk van arról, hogy voltak kényszerletelepülések is, így Nagy Antiochus a Cyrenaicába (Észak-Afrika), Phrygiába és Lydiába telepített le 2000 mesopotamiai zsidót, Tiberius pedig 4000-et Sardinia szigetére, ahol nagyobb része a malária és a háborúk következtében elpusztult, továbbá Hadrián a korinthoszi csatorna építésére a Pelloponnézison, majd Hispania provincia középső részén telepített le igen nagyszámú zsidóságot. Ez utóbbi rendkívül fontos a zsidóság történetében, mert ez lett a későbbi spanyol zsidóság alapja. A kényszerletelepülés éppen a későbbi Toledo vidékén volt s valamennyi legenda között a legkevésbé látszik valószínűtlennek, hogy a vizigótok készen találták Tuleitulát, amely a monda szerint zsidó alapítás. A Provenceba az első település még a jeruzsálemi Templom fennállása idején történt. Meg kell említenünk ezeknek a fontos letelepüléseknek s a D. történetének főforrásait. Ezek: az óriási számú felirat, melyet a Római Birodalom valamennyi provinciájából kiástak (így Pannonia területén is találtak görög-éber feliratú zsidó sírkövet, éppen Pest közelében); az egykorú történelmi, geográfiai és filozófiai írók, mint Josephus, Philo, Strabo, Seneca, *Az Apostolok Cselekedetei*, az egyházatyák stb. Így tehát nem csoda, ha a IV. századi *Oracula Sibyllina* zsidó szerzője ezt írja a zsidókról: «Minden ország és a tenger is tele van velük.» (III. 271.). Théodore Reinach párisi professzornak, a görög-római világ zsidósága legkitűnőbb ismerőjének adatszerű megállapításai alapján a Római Birodalom fenállásának utolsó századában a következő provinciákban voltak zsidótelepek, illetőleg községek, melyeknek neveit szintén tudjuk: I. Ázsiában: Palestina, Transjordania, Arabia, Phoenicia, Coele-Syria, Syria, Mesopotamia, Babylonia, Elam, Parthia, Hyrcania, Media, Armenia. II. Kisázsia: Pontus, Bithynia, Mysia, Jonia, Lydia, Caria, Phrygia, Lycia, Pisidia, Pamphylia, Lycaonia, Cappadocia, Cilicia, Cyprus. III. Európa: Bosporus, Scythia, Thracia, Macedonia, Hellas, Aegai és Joni szigetek valamennyie, Creta, Sicilia, É. és Dél-Italia, Istria, Pannonia, Illyria, Gallia, Germania, Hispania. IV. Afrika: Egyptom, Aethiopia, Cyrenaica, Zeugitana, Tripolitana, Carthago, Numidia, Mauretania. Már az ókorban tudunk a letelepült zsidók nagymértékű üldözéséről, mely különösen a görög és szír lakosság részéről forrott fenn. A legnagyobb volt ezek közt a Seleuciában rendezett, mely a bizonyára túlzott adatok szerint 50,000 zsidó életébe került. A leggonoszabb indulatú Traian császár volt a zsidók-

kal, akiket távoli vidékekre katonai szolgálatra osztott be. Másrészt a letelepedett zsidóság nemcsak meghonosodott új hazájában, hanem polgári jogokhoz jutva, csakhamar nélkülözhetlenné vált az adminisztrációban. Egyiptomban, Syriában és Galliában mindenütt zsidók az adószedők s az államhatalom részéről számos elismerésben részesültek. Másik jellemző körülmény, hogy a provinciák zsidósága mindenütt kivétel nélkül földműveléssel és az ezzel kapcsolatos szőlészettel foglalkozott s erre vonatkozólag már összegyűjtött adatok állanak rendelkezésre, melyekből megállapítható, hogy a görög szigeteken csakúgy, mint Sziciliában, Hispaniában, Majorca szigetén és Galliában, sőt a Rajna mentén is a Római Birodalom fennállása alatt a zsidók még földművelők voltak. Ezenkívül csupán államhivatalt töltöttek be, valamint a mezőgazdasággal kapcsolatos iparágakat, p. o. a bborfésztet megalapítói voltak Sziciliában, Szíriában pedig tüvegések stb. Mindezekről a gazdasági viszonyokról kitűnően tájékoztat Georg Caro korán elhalt zürichi egyetemi tanár *Wirtschaftsgeschichte der Juden* (1908) c. kitűnő és újat nyújtó munkája, amely több előítéletet megdöntött. A zsidó vallás a Római Birodalom fennállása alatt «religio licita» azaz elismert vallás volt, a valóságban azonban számos privilégiumot is élvezett. Így 1. A városokban a külön negyedek ők maguk alapították maguknak s nem kényszerű elzártság volt az, mint a középkor ghettojánál. 2. Zsinagógákat építhettek, ahol rabszolgákat jog szerint felszabadítottak. 3. Önálló temetőket, katakombákat építhettek. (Ezek közül több fennmaradt. A sírkövek egyszerűek s minden van hétágú gyertya, a feliratok nagyrészt görög nyelvűek, így a Magyarországon talált is). 4. A zsinagógák, szent könyvek és temetők megsértését törvényesen megbüntették. 5. A szombatot respektálták s munka alól felmentették. Ehhez a jóléthez képest a hitközségi élet is kialakult s azok vezetőit archisynagógusznak nevezték, míg a rabbit archónnak. Az utóbbi kötelessége volt minden szombaton prédikálni. Mellette külön előimádkozó működött. A nőknek feltűnő nagy szerepe volt a zsinagóga vezetőségében; sokszor találkozunk vezető nőkkel a görög és római hitközségeknél. Jeruzsálem fennállásáig oda fizettek önkéntes adót, majd saját intézményeik fenntartására. Legfőbb fórumnak szellemiekben és vallási ügyekben a Tiberiasban székelő pátriarchát, Hillel leszármazottjait, tekintették. Ez utóbbit az V. század elejéig elismerték és respektálták a római hatóságok, de azután eltörölték a méltóságot. Adóul a zsidóktól az u. n. «fiscus judaicus»-t szedték, fejenként két drachmát, melyet előbb a jeruzsálemi Templomnak küldtek. A zsidók sorsában a döntő fordulatot a kereszténységnek, mint államvallásnak a felvétele idézte elő. A IV. században Constantinus császár zsidóellenes törvényei, majd a Codex Justinianus előkészítették a D.-ban élő zsidóság későbbi teljes jogfosztását, mely mindenekelőtt abban a jellemző tünetben nyilvánult, hogy az addig államhivatalt betöltő zsidókat állásaiktól megfosztották. A zsidó D. történelmi

és kulturális jelentősége szinte felbecsülhetetlen, de tudományos méltánylásban csak a legújabb idők kulturtörténeti kutatásai részesítették. A szétszóródott zsidók voltak az ókorban az isteneszme terjesztői, úgy is, mint a keresztény hit első propagálói. Ők voltak azok, akik a Bibliát és ennek egész etikáját megismertették a világ népeivel. A görög filozófiát megmentették az elenyészéstől és mint kulturközvetítők felbecsülhetetlen szolgálatot tettek a világ összes népeinek. Amikor külső körülmények nem gátolták őket, hatalmas munkát végeztek az egyetemes kultúra szolgálatában. Szerepük nem csak a szorosan vett szellemi kultúra terén volt igen nagy jelentőségű. De mint Franz Oppenheimer kutatásai bizonyítják, a D. zsidósága volt az, amely a rombadólt Róma gazdasági hálózatának nyomán megteremtette Európában a mai értelemben vett nemzetközi kereskedelmet és a kereskedelemmel kapcsolatos hitelüzletet. A szétszóródott zsidóság a külső körülmények hatása alatt, kényszerű vándorlásában sok népet megismert és több nyelvet beszélt. S bár helyzete többnyire súlyosan rosszabb volt az autochtón népekénél, kultúrája és hasznos tevékenysége biztosította egzisztenciáját. Ahogyan az élet kényszerűsége szétzórta a zsidóságot, úgy kapcsolta össze az írott tan és megóvta a megsemmisüléstől. A hazátlanság ingadozó talaján vallásában maradt fenn a zsidóság a D.-ban. — Továbbiakra vonatkozóan 1. *Kereszténység és zsidóság viszonya és Zsidók története* címszöveget. S. R.

Irodalom. Th. Reinach, «Juifs» (Dictionnaires des Antiquités); u. a., Textes d'Auteurs Grecques et Romains (1895); G. Caro, Wirtschaftsgeschichte der Juden I. (1908); Schürer, Die Gemeindeverfassung der Juden in Rom (1879); u. a., Geschichte des jüdischen Volkes; Zorn, Historia Fisci Judaici (1734); Levysohn, De Judaeorum sub Caesaribus Conditionibus et de legibus eos spectantibus (Leyden (1828)); Hild, Les Juifs à Rome devant l'Opinion Romaine (Revue des Études Juives VIII., IX.); Fränkel, Die Diaspora zur Zeit des zweiten Tempels (1853); u. a., Die Juden unter den ersten römischen Kaisern (1854); Friedländer, Sittengeschichte Roms III. kötet; Willrich, Juden und Griechen (1889); A. Berthelot, Die Stellung der Israeliten zu den Fremden (1896); Renan, Les Apôtres.

Dibuk, (h.). *Kóbor lélek*, amely a chásszideus vidékek néphite szerint élőket száll meg, hogy vezekeljen és megtisztuljon.

Dick, 1. *Bódog*, újságíró, szül. Miskolcon 1893. Egyetemi tanulmányai végeztével lépett a hírlapírói pályára, miután a gyorsírás tökéletesbítéséhez jelentékenyen hozzájárult és számos díjat nyert el. Előbb Az Est, majd az Ujság belső munkatársa, sokáig egyik szerkesztője volt. Publicisztikai közleményei u. o. jelentek meg. Jelenleg is az Ujság belső munkatársa és kiadóhivatali igazgatója. Szerkesztette Az Ujság 25 éves jubileumi számát és u. a. évi almanachjait.

2. *D. Marcell*, hegedűművész, szül. Miskolcon 1898 aug.-30. Nyolc éves korában már hangversenyen szerepelt s 17 éves korában művészi és tanári oklevelet szerzett a Zeneművészeti Főiskolán. Hosszú ideig a Magyar Kir. Operaház zenekarában játszott, jelenleg a bécsi Simphonie Orchestra tagja. Kvartettet szerzett, mely évek óta nagy sikerrel hangversenyezik Európa minden országában. Zenei szaklapok állandó munkatársa, azonkívül komponálással is foglalkozik. V. A.

Die Epoche. A magyar zsidóság központi orgánuma. 1880—1882. jelent meg Budapesten. Szerkesztette Schreiber Fülöp.

Die Gegenwart. Heti lap zsidó érdekek előmozdítására. Szerkesztette Kelényi Mór 1867.

Die Palme. A magyar-zsidó haladópart orgánuma volt, mely művészeti, tudományos és irodalmi kérdésekkel foglalkozott. Szerkesztette Pesten 1871. Sternau Lajos dr. A folyóirat rövid fennállás után megszűnt.

Diener-Dénes Rezső, festő, szül. Nyiregyházán 1889. Művészi tanulmányait az Iparművészeti iskola esti tanfolyamain kezdte, majd Nagybányán tanult. Utána rövidebb ideig Bécsben és Münchenben járt. Először a Művészházban szerepelt, azután a Műcsarnokban (*Feketeruhás hölgy; Tájkép*). 1917-ben több fiatal művésszel kisebb gyűjteményt mutatott be a Nemzeti Szalonban (*Rálátás a gázgyár udvarára; Tisza Kálmántér; Városligeti táj; arcképek*). A Belvedere Szalonban rendezett gyűjteményes kiállításon a posztimpresszionizmus képviselőjeként mutatkozott be. 1925 óta Párisban él. Néhány képe az állam tulajdonában van (*Gyermekfej; Útmenti házak*).

Dikdik. (h.) Pontos mérlegelés, vagy pontos eljárás, amilyen a grammatikai megfontoltság. Most már a héber nyelvten neve. A zsargon nyelvhasználat ígét is képzett belőle: *medaktek sein*, ami annyit jelent, hogy pedánsul venni valamit. *Bal medaktek*: pedáns ember. F. M.

Din. (h.) Törvény, döntés. Jiddisben: *Wie is der D.* Hogyan kell eljárni?

Diner-Dénes József, író és hírlapíró, (írói nevei: Cserekye Bálint, Domokos Illés, Impresszionista, Paul Memle, Idem) szül. Liptószentmiklóson 1857 jún. 27. Középiskoláit Zólyomban, Bécsben és Drezdában, mérnöki tanulmányait a drezdai műegyetemen, Párisban, a brüsszeli École Libre-ben és Bécsben végezte. Drezdában és Münchenben fizikával és kémiával, Bécsben pedig archaeológiával, művészettörténeti és filozófiai tanulmányokkal foglalkozott. 1881-ben Budapesten a Nemzeti Múzeum tisztviselője lett. Már ekkor jelentek meg értekezései a bécsi Zeitschrift für Epigraphie-ben és a budapesti Archaeológiai Értesítő-ben. 1889-ben Pulszky Ferenc ajánlatára Párisba ment és az ötvös műkiállítás és a Kárász-féle gyűjtemény összeállításán dolgozott, mely utóbbinak katalógusát is elkészítette. Majd Berlinben élt, hol a Freie Bühne c. folyóirat munkatársa; melybe Nietzsche-ről írt bővebb tanulmányt. Rövid idő múlva visszatérve Budapestre, megindítja az Élet c. modern irányú hetilapot. 1892-ben a Pester Lloyd, 1896. a Neues Pester Journal munkatársa, majd a Magyar Ujság színi kritikusa. 1906—10 között a Munka Szemléje c. szociálpolitikai folyóirat szerkesztője. Azután az Irodalmi Szalon, Budapestnek az első modern kölesönkönyvtárát, alapítja meg. A Károlyi-kormány alatt külügyi államtitkár működött és a proletárdiktatura kikiáltásakor külföldre távozott, azóta Párisban él. Művészeti és irodalmi cikkei a hazai és külföldi folyóiratokban jelentek meg. Önálló munkái: *Sammlung*

Géza v. Kárász (1890, franciául is); *Katalog der Sammlung Spitzer* (Budapest 1890); *Ungarische Fayencen und Töpferwaren* (1890); *Vergangenheit und Zukunft* (Berlin 1906); *A XIX. század magyar festészetének története* (1901. a párisi kiállításról szóló hivatalos díszmunkában); *Az elefántcsont-faragás története* (1905); *Lionardo da Vinci és a renaissance kialakulása* (1906, Művészeti könyvtár), mely legutóbbi munkájában a történelmi materializmus álláspontját juttatja kifejezésre.

F. B.

Dinim védájónim (h.). Ítéletek és bírák, I. *Dájon*.

Din-Tóra. Per tárgyalása a rabbiság előtt (I. *Besz din*).

Din vechesbon. (h.) *Számadás*. *Elszámolás*.

Diósy, I. *Béla**, hírlapíró és zeneesztétikus, szül. Nagyváradon 1863. jan. 30. A bécsi egyetemen tanult, ahol jogi doktorátust tett és egyzersmind a zenekonzervatóriumot is elvégezte, majd a Neues Pester Journal színházi és zenekritikusa lett. A lap megszűnése után a Pesti Hirlapnál fejtett ki hasonló tevékenységet. Munkatársa volt hosszú időn át több hazai és külföldi hírlapnak, folyóiratnak és lexikonnak és több magyar regényt lefordított németre. Önállóan megjelent művei: *Flugsand* (elbeszélések, 1892) és *Die Visittkarte* (vígjáték, 1909). Felesége *D.-né Handel Berta*, operaénekesnő, szül. Ujpesten 1869. szept. 30., megh. Budapesten 1927. A budapesti zeneakadémián és Bécsben tanult, azután Lipcsében, Bécsben, Berlinben, Hamburgban és más német operaszínpadokon lépett fel, emellett kiváló hangversenyénekesnő is volt. 1892-től kezdve a M. Kir. Operaház tagja volt. Leányuk, *D. Edith*, operaénekesnő, 1928 óta a Magy. K. Operaház tagja s főképp Mozart-operákban aratott sikert. S. R.

2. *D. Márton*, hírlapíró, szül. 1818., megh. Londonban 1892. márc. 21. A szabadságharc alatt Kossuth Lajos titkára volt, de mint hírlapíró már előbb szerepelt. Cikkei 1845—46. a *Honderű*, *Pesti Divatlap* c. folyóiratokban jelentek meg. A szabadságharc után emigrált és Londonban volt borkereskedő, de hazai vonatkozásait sohasem szüntette be. A *Gazdasági Lapok* 1861—69-i évfolyamaiban cikkei jelentek meg, amelyekben D. az angol-magyar gazdasági vonatkozások intenzív ápolását propagálta. E sorozatok címe: *A magyar borkereskedésről Londonban*; *A magyar borüzlet Angliában*. Ezenkívül a *Vasárnapi Ujság* és más lapokba is írt. Egy színdarabját *Vén arslán és fia* címen a Nemzeti Színházban adták elő 1844. Ugyancsak D. fordításában adta elő a Nemzeti Színház először a *Don Cesar de Bazan* c. darabot, melyet 1927. újítottak fel. D. fordítása a Nemzeti Színház könyvtárában jelent meg először. Azonkívül szerkesztette az *Első Magyar Zsidó Naptár*-t 1848-ban.

Sz. G.

Dírsztay Béla báró, műgyűjtő, megh. 1922. Élelnek részt vett a zsidók kulturális életében és sok áldozatkészséggel támogatót minden művészeti törekvést. Ő maga kiváló műgyűjtő volt. Főleg miniatúrákat (*Isabey*, *Saar*, *Daffinger*, *Theer*, *Wigand*), porcellán-figurákat, arany és ezüst tárgyakat gyűjtött.

Dísz-tér, I. *Szombathely*.

Ditrói, I. *Mária*, szül. *Eibenschütz*, színművésznő, D. Mór felesége, szül. Szekszárdon 1856. A múlt század hetvenes és nyolcvanas éveiben a legnépszerűbb naivák, majd drámai színésznők egyike volt. Tanulmányait Budapesten az Orsz. Színműiskolán végezte. 1874-ben Kolozsvárra került, ahol realiztikus játékaival megnyerte a közönség szeretetét. *A falurossza* Boriskája, *A cigány Rózsija*, a *Csók Marittája*, a *Bánk bán* Melindája, továbbá *Julia* és *Desdemona* voltak főbb alakításai. Sikere volt elbeszéléseiivel és költeményeivel, valamint az általa komponált dalokkal is.

2. *D. Mór**, színházigazgató, szül. Kolozsváron 1851. Igen jelentékeny érdemei vannak a magyarországi színművészet fejlesztése körül. 1887—1896. a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatója volt. 1896-ban az újonnan megalakult Víg-színház igazgatója lett. Rövid idő alatt kiváló színészgárdát nevelt az ország minden részéből szerződött művészekből és megteremtette a Víg-színháznak hagyományossá vált külön játéktílusát. 1917-ben eltávozott a Víg-színházról. A budapesti Renaissance Színháznak fennállása első évében művészeti igazgatója volt. Több eszterdeig mint elnök az Orsz. Színészegyesület ügyeit vezette.

Sz. G.

Doctor Albert, festő és fényképész, szül. Pilsenben 1818., (az irodalomban születési évétől 1825 (?), helyét pedig Pest szerepel) megh. Budapesten 1888. Tanulmányait a bécsi Képzőművészeti Akadémián végezte, majd Pestre jött, hol Landau Lénárd rajziskolájában tanított és arcképfestéssel foglalkozott. 1846 és 1854 között csaknem minden évben kiállított a pesti Műegylet kiállításain főleg vízfestésű arcképeket, az 1852. kiállításon pedig egy életképe (*Játszó gyermekek*) volt látható. Arcképei közül igen ismert *Guyon tábornok* képmása, mely könyvomatban is megjelent. Az Ernst Múzeum 1913. Magyar Biedermeier-Művészet kiállításán 3 vízfestésű arcképével szerepelt.

F. B.

Dóczi, I. *Imre*, orvos, az alkoholéllenes irodalom irányítója. Szerkesztette az Alkoholéllenes könyvek tárát. Igen sok füzetet, értekezést, tanulmányt írt az alkoholkérdésről. Főbb művei: *Nemzetgazdasági szempontok az alkoholkérdésben* (1906); *A nők feladata az alkoholéllenes mozgalomban* (1907); *A közigazgatás föladata az alkoholéllenes küzdelemben* (1913).

2. *D. Lajos báró**, publicista és költő, szül. Sopronban 1845. nov. 29., megh. Budapesten 1918. aug. 28. Atyja Dux Adolf borkereskedő volt, aki a szabadságharc alatt tönkrement. Több helyt járt gimnáziumba, majd a bécsi egyetemen jogot hallgatott, de a Presse szerkesztőségének is tagja lett. Ő tudósította a koronázásról a N. Fr. Pressét és levelei nagy feltűnést keltettek. Mint tudósító annak az irodalmi társaságnak központjába került, amelynek Ágai, Asbóth, Hevesi L., Kaas Ivor, Könyi Manó, Löw Tóbiás és Rákosi Jenő voltak éltetői s ő is államelleni írogatót az akkor magasnívójú Borsszem Jankó c. politikai élclapba, egyúttal hírlapi cikkeket lelkes védője volt Deák Ferenc politikájának. Horváth Boldizsár a miniszterelnökségre rendelte őt be fogalmazó-

nak, de már 1872. Andrássy Gyula gróf külügyminiszter magával vitte őt Bécsbe s D. rövid időn belül magyar nemes, udvari tanácsos és miniszteri osztálytanácsos, egyszersmind a Kisfaludy- és a Petőfi-Társaság tagja lett. Emellett publicisztikai tevékenységét sohasem szüneteltette. Munkatársa volt a N. Fr. Pressének, a Pesti Naplónak, Hirmondónak, a Reformnak, a Fremdenblattnak. Színdarabjai egymásután kerültek színre: *Az utolsó próféta* (Jeruzsálem pusztulását tárgyalja, Budán 1869); *Csók* (Teleky-díjat nyert vígjáték, Nemzeti Színház 1874, Burgszínház 1877); *Utolsó szerelem* (vígjáték, Nemzeti Színház 1884, Burgszínház 1885); *Széchy Mária* (tört. dráma, Nemzeti Színház 1886); *Vegyes párok* (vígjáték, 1889 Nemzeti Színház); *Vera grófnő* (tragédia). Híressé azonban *Faust*-fordításával (1872.), tette magát 1887., amikor a Nemzeti Színház az ő fordításában először adta azt elő magyarul. Németre viszont először ő fordította le Madách *Ember tragédiáját* (1892. Hamburgban mutatták be). *Ellinor királyleány* c. vígjátéka 1896. megnyerte a Telegi-pályadíjat. Munkatársa volt az akkori valamennyi számottevő szépirodalmi és napilapnak, amely magyarul megjelent. Különösen a N. P. Journalra Onkel Tobiás álneven írott dolgai voltak népszerűek. Egyéb művei: *Névtelen levelek Tisza Kálmánhoz* (1872); *Költemények* (1890); *Beszélyek és vázlatok* (1890.); *Carmela Spadaro* (Novella 1890); *Schiller összes költeményei* (1902); *Wallenstein-trilogia* (a Nemzeti Színház számára, 1904); *Goethe költeményei* (1906). Arany és Vörösmarty számos költeményét fordította le németre, viszont több operaszöveget magyarra fordított és J. Strauss számára ő írta a *Pázmány lovag* szövegét. (V. ö. D.-ról a Kisfaludy-Társaság Évlapja 52. és 54. kötetét.) s. R.

Dogma. Vallási törvény, amelyre nem alkalmazható az észszerűsége törekvő spekuláció és meg sem indokolható csak Isten kifürkészhetlen akarataival.

Domán Jenő, vegyész-mérnök, szül. Budapesten 1886 nov. 27. A budapesti tudományegyetem kémiai fakultását végezte s ugyanitt lett vegyészdoktor. Egyideig Berlinben volt a «Kautsukzentralstelle für die Kolonien» asszisztense. Majd Budapesten többekkel együtt nagyobb rádió-, fotó- és vegyipari vállalatot alapított. Kémiai vonatkozású cikkei és tanulmányai magyar és német folyóiratokban jelentek meg. Nagyobb munkája: *Kísérleti fizika* (segédkönyv orvostanhallgatók részére).

2. D. Sándor, aradi szőnyegnagykereskedő. Magyar kisebbségi politikus, tagja a városi tanácsnak. A Kereskedelmi Testület elnöke. Főleg kereskedelmi mozgalmakban vesz részt.

Dombóváry (Schulhof), 1. Géza, ügyvéd és jogtudományi író, szül. Dombóvárott, 1848., megh. Budapesten 1918. Apja Schulhof Adolf dr., hírneves dombóvári, majd pécsi orvos. Középsiskolai tanulmányait Pécsen, az egyetemet Bécsben, Prágában, majd Budapesten végezte. Behatóan foglalkozott a nemességi és hitbizományi joggal, amelynek elismert specialistája lett. Ferenc József király a magyar jogélet terén

szerzett érdemeinek elismerését 1885. a magyar nemességet adományozta D.-nak. A hatvanas években szóval és tollal élénk részt vett a zsidók emancipációs mozgalmában. *Munkásmozgalom Magyarországon* c. tanulmánya úttörő volt. A hetvenes és nyolcvanas években közjogi cikkei hozzájárultak sok zavaros közjogi kérdés tisztázásához. 1884-ben adta ki *Az érvényben levő magyar büntetőtörvények gyűjteménye* c. kétkötetes, annak idején hézagpótló, a büntetőjogra és bűnvádi eljárásra vonatkozó rendelkezéseket is felölelő munkáját, majd 1888. *A magyar büntetőtörvénykönyv magyarzata* c. három vaskos kötetre terjedő művét, amely a királyi Kúria gyakorlatát és a külföldi bíróságok felfogását is ismertette. Sz. G.

2. D. Géza Richárd (ifj.), ügyvéd és jogtudományi író, D. Géza fia, szül. Budapesten 1878. Középsiskoláit részben külföldön, jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. 1901 óta ügyvéd. Jogtörténelmi tanulmányairól sok értekezésben számolt be. 1906-ban jelent meg *Fenyítő eljárás és büntetés-rendszer Pest megyében a XIX. század első felében* c. több száz oldalra terjedő munkája, mely önálló levéltári kutatások eredményeül oknyomozó módon kimutatja, hogy az 1848 előtti régi magyar fenyítőjog humanizmus és fejlettség tekintetében magasan fölötte áll az egykorú német és francia jognak. Ugyanezt a célt szolgálja az *Adalékok Bihar vármegye XIX. század-eleji fenyítő eljárási gyakorlatához* c., a háború alatt megjelent levéltári tanulmánya. A Magyar Jogászegylet megbízásából megírta *Héríts Tóth János, a magyar bon jure* c. életrajzot, megörökítve e kiváló kúriai tanácselnök emlékét. 1902-ben jelent meg a Magyar Jogászegylet kiadványai közt *A favor defensionis és a kir. kúria, 1906. A Nyári-féle 1842. évi büntető törvényszolgáltatási eljárás* c. tanulmánya. Még a világháború előtt mozgalmat indított a büntetőjogi rehabilitáció intézményének törvénybe iktatása érdekében. Ekkor írta *A büntetőjogi rehabilitáció* c., önállóan is megjelent tanulmányát és sok hasonló tárgyú értekezését. 1914-ben a hadüzenet első napján bevont katonának és Montenegró határán részt vett a guerilla-háborúban, majd a második szerb offenzívában is. 1919-től a Pesti Izraelita Hitközség székházában három és fél éven át fáradtságos munkával, teljesen önzetlenül látta el a felelőtlen elemek által üldözött és kifosztott zsidók jogvédelmét. Sz. G.

Dömény Lajos, ügyvéd, szül. Ádándon (Somogy) 1880., hősi halált halt az orosz fronton 1914 szept. 7. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, itt nyitott ügyvédi irodát is. Mint negyedéves egyetemi hallgató ismerkedett meg a cionista eszmékkel s attól kezdve a cionista mozgalomnak leglelkesebb harcosa s rövidesen egyik vezéregyénisége lett, aki különösen fáradhatatlan agilitásával és szervező képességével tűnt ki. Megteremtette a Zsidó Nemzeti Alap (Keren Kajemeth) magyarországi irodáját, melynek egyideig vezetője volt. megszervezte a Kadimah cserkészcsapatot, (l. *Cserkészlet*), melyet nagyszerű hozzáértéssel az ország egyik

legkiválóbb csapatává fejlesztett, s Bokor Árminnal együtt megalapította az első cionista orgánomot, a Zsidó Néplapot, melynek rövid ideig szerkesztője is volt. De részt vett az általános cionista munkában is és főrésze volt a budapesti és vidéki cionista egyesületek megszervezésében. Mint publicista is tevénykedett és számos cikket írt a hazai és külföldi cionista lapokba. Halála után — mely nagy veszteséget jelentett a cionista mozgalomra nézve — megkapta a III. osztályú tisztí érdemkeresztet a vitézségi érem szalagján.

V. A.
Domony Móric* (*domonyi*), vezérigazgató, szül. Budapesten 1872. Néhai Brüll Miksa holland konzul fia. Jogi tanulmányai elvégzése után a kereskedelmi minisztérium szolgálatába lépett, mint segédfogalmazó. Itt gyorsan haladt előre s csakhamar miniszteri tanácsos lett. Később, mikor meghívást kapott a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság vezérigazgatói székébe, nyugdíjaztatta magát. Közgazdasági téren szerzett érdemei elismerésül *domonyi* előnévvel megkapta a magyar nemességet. Néhány évvel ezelőtt a hitközségi életben is vezető szerepet játszott.

V. A.
Donáth, 1. Benjamin, filológus, szül. Érsekújváron 1857 nov. 10. Csak elemi iskolát végzett s ezután autodidaktikus úton képezte magát. Oriási nyelvkészsége már fiatal korában megmutatkozott. Egymásután sajátította el az összes európai, továbbá a héber, latin és görög nyelveket, úgy, hogy ma 15 nyelven beszél tökéletesen. Viszontagságos életpályája folyamán volt inas, iparos, kereskedő, katona, ujságíró, — a Pester Lloyd és a Neues Pester Journal munkatársa — mintegy harminc éve pedig a Menetjegyiroda főtisztviselője. Filológiai cikkei és tanulmányai magyar és külföldi lapokban jelentek meg. Legutóbb nagy feltűnést keltett tudományos körökben bibliai szövegkritikájával. Bebizonyította, hogy a Bibliának azt a mondatát, amely arról szól, hogy Isten számba veszi az apák bűneit, mikor ítél az utódok felett, hibásan fordították, mert az itt előforduló *pókéd* szó nem azt jelenti, hogy *büntet* (apák vétkéiért ártatlan utódokat), hanem azt, hogy *megemlékezik* (az apák bűneiről, hogy enyhébben ítélhesse meg az utódok bűneit). E tételét D. nagy héber és klasszikus tudományos készültséggel ismertette a római vatikáni bibliai revíziós bizottság előtt és most arra törekszik, hogy a legközelebb kiadásra kerülő új latin bibliafordításba már helyreigazított formájában kerüljön be az eddig tévesen értelmezett második parancsolat.

V. A.
2. D. Gyula, orvostanár, szül. Baján 1849 dec. 3. A bécsi és innsbrucki egyetemeken tanult s az utóbbi helyen nyerte diplomáját. Azután Bécsben és Grácban volt asszisztens, majd Grácban a fizikai-kémia magántanára lett 1877., amikor az orosz-török háború idején a katonai kórház vezetője lett. Azután néhány évre Baján telepedett le, majd 1883. két évi tanulmányúton volt a berlini és párisi klinikákon, az utóbbi helyt Charcotnál. Hazajövet ideg- és elmeorvosi praxist folytatott s 1902. kinevezték a Szt. István-kórház ideggyógyászati osztály főorvosává, 1903. ma-

gántanár, 1908. rk. egyetemi tanárrá. Közben megnyerte New-York állam nemzetközi díját az epilepszia terén végzett kutatásaiért. Irodalmi működése rendkívül jelentékeny és kiterjedt. A Klinikai Füzetek-et 1890 óta ő szerkesztette, 1908. pedig a német-francia és angol nyelven megjelenő Epilepsia c. folyóirat főszerkesztője, emellett öt különböző külföldi orvostudományi folyóiratának állandó munkatársa. Munkássága a tulajdonképpen pszichiatrián kívül kiterjed a belgyógyászatra, szemészetre, bakteriológiára, kémiára stb. D. egyik megteremtője a magyarországi alkohol-ellenes mozgalomnak, melynek vezetője is; az Abstinens Orvosok Egyesületének pedig megalakulása óta elnöke. E tárgyú munkája: *Az alkoholtülem kivihetősége Magyarországon* (1925). Egyéb nagyobb művei a folyóiratokba írt háromszáznál több tanulmányon kívül: *Reflex und Psyche* (1910); *Technik, diagn. u. therap. Wert der Lumbalpunktion* (1913) stb. D. egyik vezetője a magyar zsidók Pro Palesztina egyesületének. Tevékeny szerepet visz zsidó kulturális mozgalmakban. E lexikon elnöki tanácsának tagja.

S. R.
3. D. Gyula, szobrász, szül. Budapesten 1850. megh. 1909. u. o. A múlt század 80-as és 90-es éveinek egyik jelentékeny szobrásza, kinek nevét főleg mély értelmű szimbolikát kifejező alakokkal díszített síremlékei és két nyilvános emlékszobra: a nemes egyszerűségű bártfai *Erzsébet királyné emléke* (1903) és a budapesti erőteljes, monumentális *Werbőczy-szobor* (1908) őrzik meg. Tanulmányait 1867. Münchenben Knabl tanár, majd Drezdában Robert Härtel alatt kezdte, fejlődésére elhatározó fontosságú a G. Semper műtermében töltött bécsi és utána az M. Wagnmüller alatt töltött müncheni évek voltak. Tanulmányúttjai Francia-, Spanyol- és Olaszországba is vezették. 1880 óta Budapesten telepedett le. Bécsi korszakának alkotásai: a *király és királyné medaillonképe* az 1873-i bécsi világkiállítás rotundáján és a műtörténeti múzeumon *Athenodoros* és *Dioskorides* szobra (1874). Első budapesti szobrai az Operaház díszítésére készültek a 80-as évek elején: *Arezzo, Pergolese, Orlando di Lasso, Thalia* állószobrai és az udvari páholy oszlopán a négy hangnemet személyesítő *Quartett*, melyekkel csaknem egyidejűek az Andrássy-úti Megyeri Krausz- és Sváb-paloták szobrászi díszei, köztük legkiválóbb a magyaros ízű csokolódzó párt ábrázoló kút-szobor, a Krausz-palotában, továbbá a Vigadó kistermének *Füredi Mihály* után mintázott népdal-szobra. A 80-as évek végétől indult meg síremlékeinek hosszú sorozata. Szinte különös, hogy a jó kedélyéről és humoráról híres művész a síremlékek e mély érzésű, invencióban kifogyhatlan alakjaiban fejezte ki leghiánytalanabbul magát. Legnevezetesebbek: *Huszár Adolf szobrász emléke* a keresztre támaszkodó párkával, a *Frohner, Linzer család*, továbbá a régi egyiptomi stilusú *Moskovitz-emlék* a zsidó-temetőben, *Ligeti Antal* festő, *Vajda János* költő *síremléke* a lantra hulló haldokló hattyúval, Pulszky Ferenc *Minerva hermája*, *Péterffy Jenő* író, *Kamer Mayer* polgármester emléke az ülő Klóval, *Liphay Béla báró em-*

léke a fáklyát oltó hatalmas géniusszal, *Csemegei Károly* jogtudós, valamint *Petényiné Megyeri Krausz Paula* síremléke a sírlámpákból olajt kiöntő fenséges nőalakokkal. A 90-es évek végén ő készítette a *bánhidai millenniumi emléket* és a budai királyi palota hatalmas *Turulját*, nemkülönben az Igazságügyi palotán a *Vádló és Védő* patetikus alakjait, résztvett továbbá több-kevesebb eredménnyel az 1900-as évek nagy emlékszobor-pályázatain, mint az Erzsébet-, Kossuth- és Vörösmarty-pályázatokon. A Szépm. Múz. modern szoborgyűjteményében két szobra képviseli: a *Halál géniusza* (bronz), *Tanulmányfej a Liphay-síremlékhez* (márvány). F. B.

3. *D. Lipót*, rabbi, szül. Vágújhelyen 1845., megh. Güstrowban (Mecklenburg) 1876. Hildesheimer Izrael (l. o.) tanítványa volt, majd elvégezte a berlini egyetemet és Güstrowban lett rabbi. Tanulmányai a *Berliner-féle Magazin für jüdische Geschichte und Litteratur*-ban jelentek meg. Önálló művei: *Die Alexandersage in Talmud und Midrasch* (1873); *Geschichte der Juden in Mecklenburg von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart* (1874). Hitzsónoklatai *Aus der Zeit auf der Kanzel* címen jelentek meg. S. R.

Döntések (Szállósz utsuvósz), 1. *Responsumok*.

Dormándi László*, regény- és novellairó, szül. 1898. *Vihar* és *Tűzsárcány* c. regénye a modern korban játszik, *Sólyommadár* c. regénye Balassi Bálint életéből meríti tárgyát. Igen sok novellája jelent meg *Az Ujság*, *A Hét*, *Magyar Hirlap*, *Korunk*, *Magyar Írás* hasábjain. A *Pantheon*-könyvkiadó igazgatója. K. A.

Dov Ber ben Feiwel, rabbi. Atyja Stomfán működött. A Lengyelországból kiüldözöttek közül való, sok hánykódás után 1720. telepedett le Pozsonyban. Halachikus munkájának címe: *Beér Tov*, Altonában jelent meg 1737. Kortársai jeles tudását dicsérik.

Doxologia. Istendicséret, mint valamely Zsoltárnak vagy zsoltárgyűjteménynek befejező mondata. Ilyenek találhatók 41. zs. 14; 72. 18; 89. 53; és 106. 46.

Drégely Gábor, színműíró, szül. Budapesten 1883. Elvégezte a műegyetemet és mint mérnök Budapest székesfőváros szolgálatába állott. 1903-ban jelent meg *Lelkek* c. regénye. 1908-ban nagy sikere volt *A szerencse fia* c. szatirikus vígjátékával, amely az első világjáró magyar darab lett. Későbbi színművei közül a legnagyobb siker *Kisasszony férje* c. vígjátéknak jutott, amely szintén bejárta a külföldi színpadokat. Egyéb darabjai közül *Az isteni szikra* és a *Liptai Károllyal* együtt írt *A vörös ember* aratott sikert. Ereje nem annyira színdarabjainak föl-épitésében vagy dialógusának elmésségében van, mint inkább olykor ellenállhatatlanul ható mulatságos helyzetek teremtésében. Írt több operett-librettót is. Sz. G.

Drétoma (*Drjetoma*, Cs.-Szl.), kisk. Trencsén vm. 1533 lak. A D.-i (statusquo) hitközség 1843 ápr. 5. alakult meg. Alapítói Pollák Kálmán és Weil Sámuel kereskedők voltak. A hitközség első rabbija Stern Mózes volt, aki 1867. bekövetkezett haláláig működött. Rajta kívül csak egy

rabbija volt még a hitközségnek, Deutsch Dávid. Az ő halála után a hitközség nem töltötte be a rabbiszéket. Egyidőben a hitközségnek 85 adófizetője volt, akiknek száma az utolsó évtizedekben nagyon megesappant, ami a hitközség elszegényedését vonta maga után. A 70-es években épült a hitközség temploma a tagok önkéntes adományaiból. Egyetlen intézménye: a Chevra Kadisa. A hitközség területén született Fuchs Sámuel Luxemburg főrabbi. A tagok közül Schlesinger Sándor vezet nagyobb mintagazdaságot. A hitközség 1200 öK-s évi költségvetéssel dolgozik. Aanyakönyvi területéhez 12 község tartozik. Lélekszáma 50, családok száma 8, adót 25-en fizetnek. Foglalkozás szerint: 1 nagykereskedő, 6 gazdálkodó, 5 kereskedő és 13 egyéb. A hitközség mai vezetősége: Feitl Sámuel elnök, Weil Sámuel pénztárnok, Weil Dávid templomi előljáró és Langfelder Miksa, a Chevra Kadisa elnöke.

Drexler Miksa, rabbi, szül. a fejérmegyei Tabajdon 1883 okt. 23. 1903–08-ig a budapesti Rabbiképző növendéke. Oxfordban irodalmi kutatásokat végzett. 1906-ban avatták Budapesten bölesészdoktorrá, 1909. rabbivá. Ugyanebben az esztendőben Szarvasra került, de itteni rabbi-állásában csak egy évig működött. 1910 óta temesvári főrabbi. *Az aszketizmus állása a zsidó valóságos irodalomban* c. műve Budapesten jelent meg. 1906.. Cikkei a *Magyar Zsidó Almanach*, a *Múlt és Jövő*, a *Temesvári Hirlap* és a *Neue Zeit* közli. F. D.

Drong. (j.) Fajankó. A hórihorgas, szegletes emberre is mondják.

Drosegessenk (j.). Prédikációs ajándék. A vőlegénynek adott nászajándék, abból az alkalmából, hogy talmudikus képzettségének bemutatása végett a zsinagógában, vagy a lakásán talmudikus előadást tart. A *drósó*-t (prédikáció, előadás) az esküvőt megelőző szombatn mondja el a vőlegény.

Drósó (derasá, h.). Prédikáció.

Drucker Géza, nagyiparos, szül. Budapesten 1871 jún. 3. Középkolai és jogi tanulmányai elvégzése után belépett atyja, D. Mór konfekciógyárába. A háború után a cég posztó- és bélésáru nagyüzemmé alakult át s részvénytársaság lett, melynek D. az elnöke. Ezenkívül elnöke még a Győri Textilműveknek, társelnöke az Országos Hitelvédő Egyletnek, tb. elnöke a Hitelezői Védegyletnek, alelnöke az Omke-nek, tagja a Kereskedelmi Akadémia vezérlőbizottságának s igazgatósági tagja számos vállalatnak. 1924-ben a kereskedelem terén szerzett nagy érdemei elismerésül kormányfőtanácsossá nevezték ki. 1928-ban a Kereskedelmi és Iparkamara a Felsőház póttagjává választotta. V. A.

Dukesz, 1. Izsák Wolf, galántai rabbi a XVIII. század közepén. Az ő működése alatt építették és avatták fel a galántai templomot 1757. Később Ausseeben lett rabbi.

2. *D. Lipót*, hebraista, szül. Pozsonyban 1810., megh. Bécsben 1891. Teológiai tanulmányait a pozsonyi és würzburgi talmudiskolákon végezte. A középkori zsidó irodalom kiváló kutatója volt. Végigjárta Középeurópa jelentékenyebb

könyvtárait és mindenütt addig ismeretlen zsidó kéziratokat fedezett fel, amelyeknek szakszerű feldolgozásával és élelméjű kommentálásával nagymértékben hozzájárult a középkori zsidó irodalom kincseinek nyilvánosságra hozatalához és nyelvtani meg irodalmi szempontból való alapos kiaknázásához. Sok kisebb tanulmánya jelent meg a zsidó szaklapokban, elsősorban az Orientben és a Lów Lipót szerkesztette Ben Chananjában. Önálló munkái, amelyek nemcsak zsidó, hanem keresztény hebraista körökben is nem közönséges méltánylásban részesültek, a következők: *Ehrensäulen und Denksteine zu einem künftigen Pantheon hebräischer Dichter* (1837); *Raschi über den Pentateuch in deutscher Übersetzung* (1838); *Moses ben Esra* (1839); *Rabbinische Blumenlese* (1844); *Die Sprache der Mischna* (1846); *Die ältesten hebräischen Exegeten, Grammatiker und Lexicographen* (1844); *Salomo ben Gabirol* (1860); *Philosophisches aus dem zehnten Jahrhundert* (1868). S. R.

Dukla Izsák Hálévy, rabbi (1759–1762). Előbb Duklán, később Zilzben működött. A pozsonyi hitközség 1759. választotta meg. főrabbiává. A nagy jesiva vezetése alatt egyre fejlődött, de a hitközségben szomorú viszály dühöngött az állítólagos szabbateusok ellen (l. *Eibenschütz*). D. 1762-ben halt meg Pozsonyban. Hátrahagyott műveit 1787. unokája adta ki. Műveinek bővített kiadása Varsóban 1892. *Májne hájesuó c.* alatt jelent meg (l. *Weiss, Abne besz hajócer*).

Dunaföldvár, nagyk., a Duna jobbpartján, Tolna vm.-ben 12,069 magyar lak. A zsidó hitközséget Bergl Ignác kereskedő, Bischit-Salamon gabonakereskedő, Braun Ignác földbérlo alapították 1854. Zsidók már előbb is voltak a községben, de csupán Chevra Kadisájuk volt, amely 1851. kezdte meg működését. A hitközségi keretek később épültek ki. De már alighogy megalakult, minden gondját a hitélet megszilárdítására fordította. Templomot épített és rabbi állást szervezett 1854. Első rabbija Fischer A. E. volt, utána Kohn E. H. került a hitélet élére és mikor ez a községből elköltözött, 1886. dr. Partos Sámuel választották meg főrabbinak, aki most is még ott működik. Iskolát is nyitott a hitközség. Ez az iskola, amelyben alapítási évében rendszeresítették a magyar nyelvű oktatást, 1862. már nyilvánossági jogot nyert. Az akkori viszonyok között a tanítók gyakran változtak, bár köztük sok jeles tanerő is megfordult, így Ozer Zsigmond és a kiváló héber tudósnak ismert Eisenstädter B. A magyar kultúrába való bekapcsolódását azzal is demonstrálta, hogy már 1867. bevitte a templomba a magyar hitazonoklatot, amivel nagy gondal rendezett istentiszteleteinek fényét is emelte. A zsidó egyházi élet nagy válsága után a kongresszusi irányhoz csatlakozott, a X. községkerületbe osztott és mint anyakönyvi területhez hozzásatolták Bölcskét, Madocsát és Németkért. 1850-ben megalakult a szegények támogatására a Maszkil el Dal és 1868. a nőegylet. A hitközség ma 90 családban 305 lelket számlál 99 adófizetővel. Közöttük 47 kereskedő, 12 iparos, 10 magántisztviselő, 3 mérnök, 2 ügyvéd, 1 orvos,

5 munkás, 2 magánzó, 1 tanító, 3 egyéb. 2 munkanélkül és 1 közadakozásból él. A költségvetés évi 9000 P. A világháborúban 69 tagja vett részt, 9 elesett. Az ellenforradalom súlyos megpróbáltatásokat hozott a hitközségnek; Stárk Endre kereskedősegéd és Stein Sándor bórkereskedő 1919 augusztusában vértanu-halálhált. A hitközség elöljárósága: König Jakab elnök, Traub Árpád másodelnök, Kovács Henrik, Tusák Simon gondnokok, Gál György pénztárnok, Klein Adolf ellenőr, Lantos Simon jegyző. A Chevra Kadisa elnöke Bleier Lipót, az iskolaszéké Traub Hermann, a nőegyleté Hauber Sándorné.

Dunapataj, nagyk., Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., 6039 lak. A D.-i orth. hitközség keletkezésére nézve, csak néhány a hitközség levéltárában található hiányos adat szolgál útmutatással. Az alapítási év ismeretlen. Annyi megállapítható, hogy főként Paksról és Hőgyészről bevándorolt kereskedők: Frank Áron Hers, Krausz Salamon, Tauszig Izsák, Hauer Salamon és Breuer Farkas alapították. Ez utóbbi üveges volt és a königgrázi csatában megsebesült. Első rabbija Basch Manó volt. Érdekes, hogy míg Chevra Kadisája csak 1886. létesült, a hitközség népiskolája már 1830. megvolt s kezdettől fogva magyar nyelven folyt benne az oktatás. A zsidó lakosság adakozásából 1879. épült fel a hitközség temploma. 1921-ben pedig Hahn József vezetése alatt, megalakult a kulturális és jótékony-sági célokat szolgáló D.-i Izr. Ifjúsági Műkedvelő egylet. A kis hitközségnek a hozzátartozó Ordas és Harta községekkel együtt, lélekszáma 156, a családok száma 59, az adófizetőké 56. A hitközség javarészt kereskedőkből és iparosokból áll. A 20 kereskedő és 12 iparosan kívül van 1 gazdálkodó, 1 ügyvéd, 2 orvos, 3 magántisztviselő, 1 magánzó, 2 munkás és 5 egyéb. 43-an vonultak be a háború idején s közülök öten estek el. Az ellenforradalomnak két áldozata volt: Klein Vilmos 60 éves kereskedő és Pollacsek Sándor vendéglős, akiket agyonlőttek. A hitközség mai vezetősége: Freund Lajos elnök, Hahn Jenő jegyző, Bauer Mór, Klein Jenő, Ungár Áron, Friedmann Adolf, Salamon Lázár, Kure Sándor, Schulhof Mór, Schulhof Dezső, Rosenfeld Aladár és Bakonyi Aladár választmányi tagok. A Chevra Kadisa elnöke Weisz Mór.

Dunapentele, nagyk., Fejér vm., 4197 lak. Ennek a kis status quo hitközségnek a keletkezésére érdekesen világítanak rá a történelmi dokumentumok és a szájhagyományok. A hitközség alapításának időpontját homály fedi, de a Magyar Nemzeti Múzeum őriz egy nagyon becses s azelőtt a D.-i postaépületbe befalazott emléktáblát, amelynek tanúsága szerint D.-n már a rómaiak idejében, Kr. u. III. sz.-ban, is volt zsidó hitközség. A D.-n, az akkor Inter-cisa nevű római telepen talált emléktáblát egy Cosmus nevű palesztinai ember állította «az örök Istennek». A tábla szövegében előforduló «sinagogae» szóból, de főleg a nehezen kibetűzött szöveg tartalmából arra következtetnek a historikusok, hogy D.-n már az időtájt fennállott a zsidó hitközség, melynek valószínűleg Cosmus volt az elöljárója. A szájhagyomány nem

kevesebb érdek. E szerint D. első zsidó lakosa egy proselyta volt, akinek személye körül egész mondakör keletkezett. Állítólag az aradmegyei Simándról származott s ő is, testvére is katolikus pap volt. Mikor áttérésük kitudódott, menekülniök kellett. Fivérét megölték, ő nagy viszontagságok után eljutott D.-re, ahol egy malomban dolgozott. Utódai felvették a «Müller» nevet. Ennek a proselytának a sírköve, melyet a hagyomány szerint maga vésett, ma is ott áll a D.-i temetőben s feliratának különöse két szavából («gér cedek» — igazságos idegen) következtetni lehet arra, hogy a közszájon forgó mondáknak némi pozitív alapjuk is van. A hitközség multjával Kramer Simon, «*A dunapentelei zsidó iskola története*» c. munkája foglalkozik. Ebből kitűnik, hogy a XIX. sz. elején már 15—20 zsidó család lakott D.-n, akik 1833. létesítették a Chevra Kadisát. Két év mulva épült fel a templom, melynek telkét a közbirtokosság évi tíz-tíz pengő forint haszonbérért adta ki. Jellemző a hitközség szegénységére, hogy a templom építési költségeinek nagy részét — 250 forintot és 225 forint ára téglát — Mérey László kamarás előlegezte kölcsönképpen. Felekezeti népiskolát 1877. alapított a hitközség, ezt az iskolát azonban 1907. államosították. Nőegylete 1888. alakult. A hitközség első szerződött rabbija Abeles A. H. volt 1855-ig, mikor anyahitközséggé deklarálták D.-t, a sárbogárdi rabbisághoz tartozott. Rabbit két ízben is választott a hitközség, de miután ezek visszaléptek, ténylegesen ma is a sárbogárdi rabbisághoz tartozik. A hitközség, melynek anyakönyvi kerületéhez Adony, Rácalmás és Nagyperkáta tartoznak, 32 családban 110 lelket számlál, akik közt 31 az adófizető. Foglalkozás szerint a hitközség tagjai közt 1 gazdálkodó, 1 tanító, 12 kereskedő, 1 ügyvéd, 1 köztisztviselő, 1 nagyiparos, 1 orvos, 2 magántisztviselő, 2 vállalkozó, 6 iparos, 2 magánzó és 2 egyéb. Évi költségvetése 3018 pengő, amelynek egy kis hányadát fordítja filantropikus és szociális célra. A világháborúban részt vett 32 tagja közül öten haltak hősi halált. Az októberi forradalom alatt kifosztották az összes jobbmódú zsidókat, a kommün után — noha egy zsidó sem szerepelt — sokakat bántalmaztak. A hitközség jelenlegi vezetősége: Farkas Samuel elnök, Hegedüs Nándor alelnök, Szekulesz Mihály pénztáros, Farkas Mihály gondnok és Kramer Simon anyakönyvvezető-jegyző.

Dunaszerdahely (*Dunajská Streda*, Cs.-Szl.). Régi zsidó község. Az Orsz. Levéltárban őrzött 1774. évi összeírás szerint a D.-i rabbinátság alá 121 családfő tartozott, köztük volt sok dohány- és gyertyakereskedő. 1761 óta a következő rabbik működtek D.-en: Simon Dávid, Meisels Raphael Alexander, Deutsch Dávid, Grünfeld Zalman Leb, Stein Lipmann, Aszód Juda, Aszód Sámuel Áron. R. Juda Aszód alatt nagy jesiva virágzott D.-en.

Duschek Jakab, orvos, író, szül. Trieschben (Morvaország) 1820 körül. A pesti egyetemen tanult és ott avatták orvosdoktorrá 1846. Értékes tanulmányokat írt a Löw Lipót-féle «Ben Cha-

nanja» folyóirat 1858. és 1860-i évfolyamaiba. Ezenkívül orvosi műve is van *Observationes geographiae-medicinae* (Pertin, 1846). Másik műve *Zur Botanik des Talmuds* (u. o. 1871).

Duschinsky, 1. Dov Ber, rabbi, szül. a pozsonymegyei Nádason 1838. Tanulmányainak befejezése után, rabbiképesítést Pozsonyban szerzi. 1866-ban hívták meg a námesztói rabbiszékre és itt nagy tudásával tekintélyt szerzett. Működési helyén nagy jesivát tartott fenn. Mint az 1868-i kongresszus résztvevője az orthodox felfogást vallotta. Községét 52 esztendőn keresztül vezette, az 1919-i forradalom elpusztította házáat, könyveit, iratait. Fianál Rákospalotán telepedett le és itt maradt életé végéig, 1922-ig. Fiai D. Jakab Kopel, londoni rabbi és héber író és D. Mihály rákospalotai rabbi.

2. D. Jozsef Cevi, rabbi, szül. a tolnamegyei Pakson 1868. 1895-ben választják meg Galántára rabbinak, hol nagy és látogatott jesivát tart fenn. Itt működött 1921-ig, mikor Máramaros-Husztra került.

Dux, 1. Adolf, író, szül. Pozsonyban 1822 okt. 25., megh. Budapesten 1881 nov. 20. Unokatestvére volt Dukes Lipótnak (l. o.). A bécsi egyetemen tanult jogot és filozófiát, majd a *Pressburger Zeitung* főmunkatársa, 1855-től kezdve pedig a *Pester Lloyd* levelezője volt. Ófordította le először németre Petőfit és Eötvös József verseit; *Katona Bánk bán*-ját. Egyéb tárcái: *Zwo Ungarn* és *Deutsch-Ungarisches* címen jelenik meg.

2. D. Zsigmond, festő, szül. Pozsonyban 1826. Arcképeket és bécsi ízü életképeket festett, melyeket 1859—63 között a pesti műegylet, majd 1878—88 között a Képzőművészeti Társulat kiállításain állított ki. Életképei: *Magyar parasztnő gyümölcscsel* (1863); *Fürdő nő* (1878); *Jön a szemetes kocsi*, *A hivatalos óra* (1879); *Virágárus leány* (1880); *Olomöntés* (1884); *Kérvényaláírás a szegények házában* (1885). Pozsonyban, Lütgendorf német festőiskolájából Bécsbe került és folytatta tanulmányait, hol utóbb állandóan letelepedett. Az 1860-as években Pesten élt. A budapesti 1888-i őszi kiállításon még szerepelt egy életképével (*A paraszt végrendelkezése*). Ezután nemsokára meghalt.

F. B.

Duytsch Christian Salomon*, hollandi protestáns lelkész, szül. Temesváron 1734., megh. Mydrechtben 1797. A prágai Talmud-Tórán tanult és 1760. morénu-diplomát kapott, mire visszatért szülővárosába. Vallási kételyei miatt vándorbotot vett kezébe és Lipcsén, Berlinen, Amsterdamban át Londonba jutott. 1767-ben Amsterdamban áttért a protestáns vallásra és harmadszor megnősült. Ezután az utrechti egyetem teológiai fakultását is elvégezte, mire 1777. Mijdrechtben lelkésszé választották meg. Számos egyházi szónoklata megjelent s némelyik nagy olvasóközönségre talált. Ilyen: *Jehova Verheerlijkt door de Erkenning van den waren Messias Jesus Christus*. Főműve: *Israels verlossinge en eeuwige Behoudenis* (3 köt., Amsterdam, 1769—93); továbbá: *Nederlands Deborah 't Middle in Gods Hand tot Redding van't Zinkend Vaderland* (1767 és 1873). V. ö. «*Jew. Encycl.*»

S. R.